

N. R. af Ursin

Kansansivistysharrastuksia ulkomailla

Kansankirjastoista ja kansanopistoista

Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsingissä

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1909

ESIPUHE.

Tämä kirja on syntynyt Turun työväenopistossa pitämistäni luennoista. Olen julaisut sen erittäinkin siitä syystä, että mielestäni ennen kaikkea alemmat kansankerrokset nykyään ovat *pidettävät vireillä*. Tämä vireilläpitäminen tapahtuu etupäässä kirjojen tai esitelmien kautta, joista ne aina voivat saada uutta virikettä nykyisiä ja vielä enemmän tulevia taisteluita varten olemisensä ja edistymisensä puolesta mahtavia ja painostavia voimia vastaan. Siten ne eivät vaivu horrostilaan eikä epätoivoon.

Kirjaa varten olen pääasiallisina lähteinä käyttänyt siinä mainittuja Reyerin, Schultzen, Palmgrenin, Pellissonin, Greven, Jaeschken, Hollmanin ja Fritzin teoksia sekä sängen suuren määrän saksalaisia, ranskalaisia, englantilaisia, italialaisia ja skandinaavialaisia aikakauslehtiä ja pikkujulkaisuja, jotka enimmäkseen ovat asianomaisissa paikoissa mainitut.

Harras toivoni on, että tämä kirjaseeni levittäisi etenkin kansan pohjakerroksissa yhä kasvavaa halua tietoisuuden kartuttamiseen, sillä tieto on tosiaankin valtaa ja voimaa, vieläpä *hyvinkin suurta*.

Turussa 3 p. kesäk. 1910.

Tekijä.

Kun minä muutama vuosi sitte olin tutkimassa kouluoloja Euroopan eri maissa ja saavuin Aarau'n kaupunkiin Sveitsissä, pisti silmiini sen kauniin kanttonikoulun seinällä eräs kirjoitus: »Sivistys tekee vapaaksi» (Bildung macht frei).

Onko tämä totta?

Muinaisuudessa oli sivistys eli oppi muutamien harvojen omaisuus ja etuoikeus. Joko valvoivat papit, kuten esim. Egyptissä, Kaldeassa ja Intiassa, tarkasti, ettei tietoa, joka samalla tuotti valtaa, luisunut varsinaisen kansan keskuuteen, tahi pitivät ylimykset, kuten esim. Roomassa, niin kauan kuin mahdollista huolen siitä, että valtaa sisältävät tiedot pysyivät heidän hallussaan: esim. lainmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset.¹ Ja tämä ylimystön ja papiston etuoikeutettu asema, mitä tietoihin tulee, säilyi koko keskiajan melkein muuttumatonna — Kaarle Suurenkään harrastukset kansansivistyksen kohottamiseksi eivät onnistuneet — ja pysytti muun kansan jotenkin orjamaisessa tilassa.

Vasta kun porvariston valta keskiajan loppupuolella kohosi, anasti se itsellensä muutamia tiedonmurusia. Ja kun lukutaito uskonpuhdistuksen jälkeen levisi

¹ Vert. Mommsen, Röm. Forsch. 1,304; Röm. Chron. s. 210.

syvien rivien keskuuteen ja köyhälistön yhteiskunnallinen asemakin viime vuosisadan kuluessa kohosi, alkoi »neljäs säätykin» vähitellen vaatia enemmän sivistystä, enemmän tietoja, joiden mahtavan vaikutuksen se rupesi aivan hyvin jo oivaltamaan, ja ylempien kansanluokkien oli pakko kääntää huomionsa tähän seikkaan ja levittää tietoja yhä laajempiin kansankerroksiin.

Tämä köyhälistön kasvava merkitys johtui tuotantovoimien ja tuotantosuhteitten, s. o. varallisuusolojen, ristiriitaisuudesta, kuten Karl Marx, sosialismin teoreettinen perustaja, on osoittanut. Jo Adam Smith, porvarillisen taloustieteen ensimmäinen suurmies, oivalsi jossain määrin kansansivistyksen uusista oloista johtuvan suuren merkityksen. »Sivistyneessä ja kauppaa harjoittavassa valtiossa vaatii kansansivistys ehkä vielä suurempaa huomiota valtion puolelta kuin ylempien, varakkaampien kerrosten kasvatus.»

Vielä paremmin kuin Smith ymmärsi suuri kasvatustaja Pestalozzi, kansansivistyksen harras puoltaja, tämän harrastuksen yhteyden sosiaalisen, yhteiskunnallisen kehityksen kanssa.¹ Pestalozzin sydän sykki lämpimästi kansan pohjakerroksia kohtaan; hän näki kaikkialla, mitenkä mahtavampi yhteiskunnallisesti sorti alhaisempaa, ja hän piti aivan luonnollisena seurauksena tämmöisestä asiaintilasta, että sorrettu koettaa vallankumouksella pelastua tästä sorrosta: »maailman vääryys loppuu aina väkivaltaan». »Käyttäytyköön valta eläimellisyydessään vaikkapa kuinka inhimillisesti laillisen ulkokiillon takana: ikuisesti ei ihminen alistu tottelemaan järjestystä, joka antaa toiselle

¹ Vert. Natorp, Pestalozzis Ideen über Arbeiterbildung und soziale Frage.

oikeuden toisen nylkemiseen.» »Älköön Eurooppa kauemmin olko sokea! Sen hallitustaito kasvattaa sanskulottismia ja sen kurinpitotaito kurittomuutta ihmisten sisimmässä sydämessä . . . ja kun kansa on joutunut näin pitkälle, niin tarvitaan ainoastaan silmänräpäys valtiollista heikkoutta ja hätää, ja silloin ei ole enää isänmaata olemassa, ja tuo loistava valeitus on vain hämähäkin verkkoa, joka ei voi pitää lastakaan aisoissa.» Ja tästä syystä kasvaa kansansivistyksen merkitys kerrassaan valtaavaksi.

Ja varsinkin kun ylemmät kansankerrokset olivat pakotetut hakemaan turvaa alemmilta, kun joku ulkonainen vaara oli uhkaamassa, silloin käännettiin enemmän kuin ennen vahvistamaan tämän alemman kansan asemaa, jossa kuitenkin jokaisen kansan varsinainen voima piilee, ja kohottamaan sitä sivistyksen avulla. Näin tapahtui Jenan taistelun jälkeen 19:nneen vuosisadan alussa Preussissa, kun tämä valtakunta virui Napoleonin jaloissa, ja sama harrastus oli huomattavissa suuren saksalais-ranskalaisen sodan jälkeen noin 40 vuotta sitten: laajojen kansalaisryhmien sivistyttäminen. Kansa oli sivistyksen avulla tehtävä toimintakykyisemmäksi ja siten vahvemmaksi ulkonaisia vihollisia vastaan, s. o. oli tehtävä enemmän myönnytyksiä sen vapaudenpyrinnöille, jotka ehdottomasti vaativat vastaavaa sivistyskannan kohottamista. Sangen sattuvasti kuvaa eräs kirjailija tätä harrastusta ja sen yhteydessä olevia asianhaaroja seuraavin sanoin: »Se suuri tehtävä, jonka poljetun valtion uudistajat itselensä asettivat, oli koko kansan elämän uudistus. Valtion ulkonaisen luhistumisen he katsoivat sisällisen keltavuottomuuden seuraukseksi. Varsinainen syy oli heidän

mielestänsä väestön itsetoiminnan puute, johon vanha valtiomuoto oli syypänä. Yksinvaltiuden pyhittämän käsityksen mukaan ei valtio ole kansan asia, vaan hallituksen ja sitä palvelevan virkamiehistön; alamaisten ainoa tehtävä on: totteleminen, verojen maksaminen ja ihmis-aineksen luovuttaminen sotajoukkoa varten. Tällöisen valtiomuodon seurauksena on täydellisen toimettomuuden henki: alamainen ei tee mitään, mihin häntä ei pakoteta; yhteishenki kuolee, toimettomuuden ja itsekkäisyyden henki kasvaa mahtavaksi. Jos liikkeellepaneva voima valtion etunenässä heikkenee, niin kaikki seisoo, kuten kuollut koneisto ainakin, hiljaa; sysäys ulkoa, ja se hajoaa kappaleiksi.» Siis sama kuin Pestalozzin käsitys, ja tosiaan Napoleonin sysäys vaikutti v. 1806 aivan samaa kuin Bismarckin v. 1871.

Mutta jos kohta ulkonaiset sysäykset ovatkin melkoisesti vaikuttaneet kansansivistyksen nousemiseen, on tämä kuitenkin etupäässä johtunut varsinaisen kansan kohoamisesta yleensä. Sentakia ei enää tavallinen kansakoulukaan riitä kasvavan sivistyshalun ja sivistystarpeen tyydyttämiseen, vaan kansakoulun täytteeksi on kaikkialla 19:nneen vuosisadan loppupuolella tullut sen jatkokoulu, ja melkein samaan aikaan on yhä laajemmalle levinnyt vielä pitemmälle ulottuva kansansivistysharrastus, joka etupäässä ilmenee lukemattomien kansankirjastojen, lukusalien sekä kansan- ja työväenopistojen perustamisessa.

Paitsi syvien rivien nousevaa merkitystä on olemassa pari muutakin syytä »pohjasivistyksen» levittämiseen ylempien kansankerrosten puolelta yhä laajemmalle, vaikka nekin oikeastaan johtuvat »tuotantovoimien ja tuotantosuhteitten ristiriitaisuudesta».

Yhä kiihtyvä kilpailu maailman markkinoilla vaatii aina sivistyneempiä työmiehiä työn suorittamiseen. Sillä vaikka Marx epäilemättä onkin oikeassa väittäessään »Kapital»issaan, että köyhälistön suuri reservijoukko kasvamistaan kasvaa juuri sen johdosta, että koneiden tultua käytäntöön ei enää vaadita niin paljon kätevyyttä ja monipuolista ammattitaitoa kuin ennen, niin on myönnettävä, että Sombartin vastaväitteessä¹ on niin paljon perää, että sivistyneempi työmies on tuotteliaampi työvoima koneensa ääressä kuin sivistymättömämpi, jonka aivot eivät ole yhtä kehittyneet. Tämä seikka on etupäässä saattanut työnantajat ja selvänäköisemmät valtiomiehet edistämään kansan pohjakerrosten sivistyttämistä enemmän kuin ennen. Ja se seikka, että henkisessä suhteessa korkeammalla olevat sotilaat, joiden päätehtävä *nykyään* joko on uusien tavaramarkkinoitten hankkiminen tai kapitalistiluokan pönkittäminen omassa maassa työväen kasvavia vaatimuksia vastaan, paremmin suorittavat tehtävänsä sotilaina, se on hyvinkin tärkeä syy yläluokalla ja hallituksella sivistyksen istuttamiseen varsinaiseen rahvaaseen ja työväestöön. Kun »Sedan'in koulumestari» (= Saksan sivistyneempi sotaväestö) voitti Ranskan vv. 1870—71, kiiruhti Ranskan etevä valtiomies Jules Simon yläluokan yksimielisellä suostumuksella luomaan Ranskan rappeutuneen kansakoululaitoksen uudestaan. Ja Japanin suuret voitot viime aikoina sekä kiinalais-että venäläis-japanilaisessa sodassa arvellaan pääasiallisesti aiheutuneiksi siitä, että japanilaisessa sotaväessä jokainen sotamies osaa lukea, kirjoittaa ja laskea, aivan

¹ Sombart, Sozialismus, viides painos, siv. 83.

päinvastoin kuin asianlaita on kiinalaisessa ja venäläisessä sotäväessä.

Mutta kuten jo huomautettiin, on syvien rivien taloudellinen ja — mikä oikeastaan on sama asia — valtiollinen kohoaminen viime vuosisadalla ensi sijassa suorastaan pakottanut ylemmät kansanainekset jakamaan alemmille melkoisen määrän tieteen ja sivistyksen aarteista. Varsinkin on yleinen äänioikeus tämän sivistysharrastuksen aikaansaanut. Sangen sattuvasti on prof. Natorp, eräs sivistyksen levittämisen harras ystävä, lausunut: ¹ »Kaikkien kansanluokkien osanotto valtiollisiin tehtäviin, vielä jotenkin riittämättömän, mutta kuitenkin yleisen äänioikeuden muodossa, on tehnyt aivan välttämättömäksi syvällisemmän, sisällöltään laajemman, samalla yleisemmin levinneen ja yhtenäisemmän sivistyksen, kuin oli tarpeellista kansalle ilman suoranaista osanottoa kohtalonsa muodostamiseen.»

Mutta hän lisäsi myöskin: »Toiselta puolen taas on tämä niin ehdottomasti tarpeellinen alimpienkin kerrosten kohottaminen täysivoimaiseen, nykyajan kehityksen kanssa tasan kulkevaan sivistykseen käynyt erittäin vaikeaksi toisiansa vastaan sotivien erikoisetujen takia, jotka nuo yleisen äänioikeuden vaikutuksesta vasta oikein kiihtyneet taloudelliset ja uskonnolliset puolueet kovassa taistelussa keskenänsä koettavat panna yhteyteen kansallisen sivistyksen kanssa.»

Ja tämä toinen puoli on todella erityisesti huomioonotettava.

Tosin on nykyään olemassa suhteellisesti vähän

¹ Volksbildungsarchiv, herausg. v. Dr Erdberg, I, 1, siv. 8 seur.

niitä, jotka julkisesti ilkeäisivät vastustaa sivistyksen levittämistä syvien rivien keskuuteen sillä syyllä, että se muka synnyttää vain »puolisivistystä», »jumalatto-muutta» y. m., vielä vähemmän ehkä kuin niitä, jotka luulottelevat itsellensä ja muille, että sivistys poistaa kaiken pahan ja tuottaa täydellisen onnellisuuden maan päälle.

Mutta niitä taas on sängen paljon, jotka kyllä suovat sivistyksen levitä koko kansaan, jos vain pidetään huoli siitä, että heidän mielestään »vahingolliset» kirjatuo- teet eivät sinne pääse. Niin esim. pitää Venäjän halli- tus erityistä luetteloa semmoisista kirjoista, joita saa olla kansankirjastoissa, — vielä ankarampi sensuuri kuin se, mitä harjoittaa katolinen kirkko, jonka luettelossa vain ovat nimenomaan *kielletyt* kirjat (tosin näitten jou- kossa vielä joku aika sitten olivat Goethenkin teokset). Varsinkin on juuri sekä katolinen että kreikkalainen virallinen kirkko tässä suhteessa sängen suvaitsematon: niiden kannattajat tahtovat enimmäkseen »kansansivistyksen» nimessä pönkittää horjuvaa kirkkoa ja taantu- muksen ylivaltaa. Samoin ei suinkaan ole harvinaista, vaan jopa peitettyssä muodossa ylen tavallista, että py- ritään samalla välikappaleella tukemaan nykyistä yhteis- kuntajärjestelmää; toisin sanoen kirjastoihin, lukusalei- hin ja oppikursseihin ei päästetä semmoisia kirjoja ja esi- telmiä, jotka suosivat sosialismia: ministeritkin sanovat välistä suoraan, että kansankirjastojen perustaminen on sängen hyvä vastamyrkky sosialismin myrkyttävälle opeille.¹ Tämä tietysti on vapaan hengen ja ajatuksen orjuuttamista, joka elävästi muistuttaa keskiaikaa.

¹ Ks. Apel, Die Verbreitung guten Lesestoffes (1896), siv. 12.

Kuitenkin täytyy tunnustaa, että jalommat kansansivistyksen suosijat eivät mielellään antaudu tämmöiseen yksipuolisuuteen, jo siitä yksinkertaisesta syystä, että silloin suuret kansanjoukot vetäytyisivät pois sivistyksen hankinnasta ja koko sivistysharrastus ei suuria tuottaisi.

Todelliset porvarilliset kansansivistyksen harrastajat ovat sentakia yhä enemmän asettuneet »puolueettomuuden» kannalle. Tätä puolueettomuutta on koitettu toteuttaa kahdella tavalla.

Toiset arvelevat, että se on saavutettavissa siten, ettei esim. pidetä ensinkään luentoja politiikasta, sosialismista ja uskonnosta eli yleensä semmoisista aiheista, joista nykyään mielet enimmin kiihtyvät. Wienin yliopiston toimeenpanemat kansantajuiset luennot pysyvät tarkasti näissä rajoissa ja saavat valtiolta ainoastaan tällä ehdolla rahallista kannatusta.

Tämmöistä »puolueettomuutta» vastaan huomauttaa prof. Natorp,¹ että täten ei oppilas voi saada mitään keskitettyä tietoisuutta, kun tähdellisiä tieteenhaaroja ei viljellä opetuksessa, eikä elämä voi kostua tämmöisestä opetuksesta, kun elämätä siksi läheisesti koskevia tieteitä ei esitetä. Ellei oteta lukuun uskontoa, jota ei oikeastaan voi opettaa, on prof. Natorpin huomautus epäilemättä aivan oikea. Ja samasta syystä pitäisi historiankin opetuksen jäädä pois, siitäkin kun on kovin eriäviä mieliä.

On sentähden koitettu hakea toisenlaista »puolueettomuutta». Vaaditaan kyllä, että kaikki tieteet ovat lukuun otettavat, mutta että ne ovat esitettävät ilman

¹ Volksbildungsarchiv, I, siv. 14.

sivutarkoitusta eli puolueellisuutta. Mutta tällöinen vaatimus on kerrassaan mahdoton toteuttaa, jos on vain yksi esittäjä riidanalaisessa aineessa ja tämä on periaatteen mies eikä mikään tuuliviiri. Englannin suurin historioitsija Macaulay esim. on esittänyt Englannin historian vapaamieliseltä eikä vanhoilliselta kannalta, koska hän oli vapaamielinen, »whig». Ainoa keino yksipuolisuuden välttämiseksi on se, että *riidanalaisissa aineissa useammat luennoitsijat esittävät aineensa eri käsityskannoilta antaen kuulijan itsensä muodostaa mielipiteensä*. Kirjastoihin ja lukusaleihin on niinkään hankittava kaikkien suuntien arvokkaammat teokset ja julkaisut (paitsi varsinaisesti agitatorisia).

Mutta tuolla »puolueettomuuden» suunnalla, joka opettaa kaikkia tieteitä, on vielä hyvin tavallinen niin sanoakseni sivusuunta eli ideologinen sivutarkoitus, joka on erittäin merkillinen.

Jo uudemman kasvatusopin perustaja J. A. Comenius († 1670) oli sitä mieltä, että sivistyksen juopa ylempien ja alempien kansankerrosten välillä olisi välttämättömästi täytettävä, ja hänen »Muttersprachschule»nsa (äidinkielikoulu) laskikin perustuksen tälle aatteelle ja nykyiselle kansakoululiikkeelle. Aivan selvään lausui sitten Ranskan vallankumouksen kuuluisa filosofi Condorcet († 1794) ajatuksen, että yhteisen sivistyksen kautta luokkavastakohtaisuus on — poistettava, vieläpä lainsäädännön avulla. Suuren kansankasvattajan Pestalozzin mielestä oli hänen aikansa — ja voimme lisätä melkoisessa määrässä vielä meidänkin aikamme — sivistys »ikäänkuin suuri talo, jonka ylin kerros tosin seisoo häikäisevässä, taiteellisessa loistossa, mutta siinä asuu vain harvoja ihmisiä; keskikerroksessa asuu jo

useampia, mutta niiltä puuttuu portaita, jotta inhimillisellä tavalla voisivat nousta ylimpään kerrokseen; kolmannessa, alhaalla, asuu lukematon joukko, jolla on sama oikeus auringonpaisteeseen ja raittiiseen ilmaan kuin ylempienkin kerrosten asukkailla, mutta he saavat asua pimeässä ilman ikkunoita, vieläpä sidotaan heidän silmänsäkin, niin etteivät he kykene tirkistämäänkaan yläkerrokseen». ¹ Pestalozzi vaati sentakia jyrkästi, että alempien kansankerrosten kasvatusta ja sivistys oli kohotettava ja uudistettava. Kaikille ihmisille oli suotava *perusteellinen pohjasivistys* (»Grundbildung»); siinä ei säätyerotus eivätkä olosuhteet saaneet olla esteenä. Ja tämä sivistys uudistetussa muodossa tulisi sitten vähitellen uudestaan muodostamaan ihmiskunnan ja sen olot, — muutos, jota muka eivät suinkaan, kuten Condorcet tahtoi, aikaansaa ulkonaiset olosuhteet ja lakimääräykset, jotka vaihtuvat kansanainesten mahtisuhteitten vaihtuessa. Saman aatteen tapaamme jalomielisen saksalaisen filosofin J. G. Fichten († 1814) hehkuvissa puheissa Saksan kansalle — mikä olikin aivan luonnollista, koska Fichte oli ahkerassa henkisessä aatteitten vaihdossa Pestalozzin kanssa. Fichten ajatus oli, että ainoastaan se kansa, joka syvimmin ja monipuolisimmin on sivistänyt henkensä ja mielensä aina *alimpiin kerroksiin asti*, tulee olemaan mahtavin ja onnellisin kaikista kansoista; tässä sivistytämisasiassa ei saa olla mitään säätyerotusta, »joka», lisää kuitenkin Fichte ² »muissa kehityksen haaroissa edelleenkin voi olla olemassa». Fichte siis ei varmaan usko, kuten Pes-

¹ Natorp, Pestalozzis Ideen, vars. siv. 31.

² Fichtes Reden an die deutsche Nation. Erste Rede (Vogt'in painos 1896), siv. 102.

talozzi, että kansan yhä enenevällä sivistyttämällä sen taloudellisetkin epäkohdat, kansan sisällisesti muuttuessa, häviävät, — tämä on muuten Tolstoinkin ja hänen hengenheimolaisensa Ruskinin kanta —; vielä vähemmän hän kuten Condorcet odottaa noitten epäkohtien poistumista ulkonaisten taloudellisten olojen muuttamisen johdosta lainsäädännön ja edellisistä johtuvan muuttuneen kansantahdon kautta.

Tunnettu taloustieteilijä G. Schmoller on väittänyt, että »kaiken yhteiskunnallisen vaaran viimeinen syy ei ole omaisuus-, vaan sivistysvastakohtien epäsointuisuudessa». Varsinkin tästä väitteestä, joka ilmeisesti nojautuu Comenius-Pestalozzin ylläesitettyyn kantaan, on lähtenyt tuo uudessa n. s. sosiaalipedagogiassa esiintyvä piirre, että kansansivistyksen ja kansankasvatuksen uudistamisella kansojen kahtiajako, ylä- ja alaluokan ristiriitaisuus, saataisiin ensin lievennetyksi ja siten ehkä aivan häviämään. Tämän ajatuksen on uuden sosiaalipedagogian ehkä etevin edustaja, prof. Natorp, selvimmän lausunut:¹ »harrastus asettaa ihmisen koko olemus ja elämä tietämisen ja ymmärtämisen pohjalle on oleva (kansansivistyksen) viimeinen tarkoitus»; »täytyy pitää näitä (yhteiskunnallisia) vastakohtia, vaikkapa ne tähän aikaan ovatkin sangen jyrkkiä, semmoisia, jotka vihdoinkin ovat voitettavissa; muuten ei voisi toimia yhteisellä pohjalla eikä totisessa kysymyksessä toisiaan ymmärtää, saatikka sitten *supistaa olemassa olevaa juopaa ja vihdoinkin täydelleen täyttää sitä*».²

Epäilemättä tämä kanta, niin kauniilta kuin se näyt-

¹ Volksbildungsarchiv, I, sivv. 10, 14.

² Vert. V. Palmgren, Om folkuppfostran, siv. 46. Samaa mieltä Rein, Encyclop. Handb. der Paedagogik, IX, siv. 711.

tääkin, on utopia, unelma. Se perustuu väärään käsitykseen ihmiskunnan kehityksestä. Sillä tuo ristiriitaisuus johtuu taloudellisten olojen nurinkurisuudesta, tämä on n. s. »*primum agens*», se, joka panee kaiken ensin liikkeelle; vasta kun taloudelliset olot ovat täydelleen muuttuneet, muuttuu tuo ylärakennuskin, vaikka se onkin henkistä laatua. Pelkällä kansan sivistyttämällä ei juopaa kansankerrosten välillä täytetä, vaan se laajenee, sillä tavalla, että alemmat kansankerrokset saavat käsiinsä mahtavan aseenn taloudellisten vaatimusten ajamiseen, jotka ensin ovat taloudellisesta kehityksestä syntyneet.

Suuri tiedemies Alexander v. Humboldt on lausunut eräässä kirjeessä historioitsija Fr. v. Raumerille: »Tiedon keralla tulee ajattelemisen ja ajattelemisen mukana totisuus (Ernst) ja voima kansaan»; voi aivan rehellisesti lisätä: ja *tyytymättömyys*, joka on kaiken edistyksen ehto ja edellytys. Liebknecht, Saksan sosialismin uupumaton opettaja, lausui 1891 vuoden alussa ensimmäisen »työväensivistyskoulun» avajaispuheessa aivan suoraan ja rohkeasti: ¹ »Sosialismille kuuluu koko maailma, mutta sen tulee ensin valloittaa se — siveellisesti, tiedollisesti, poliittisesti, ja jotta se voisi sen valloittaa, tulee sen olla asestettu vuosisadan koko tiedollisuudella. Ja jotta me ansaitsisimme kantaa sosialistin nimeä, täytyy jokaisen meistä hankkia tietoa niin paljon kuin suinkin voi ja täytyy terottaa, karaista, hioa ja parantaa henkiset aseensa suurta vapaudentaistelua varten.» Ja kuuluisimman teoksensa: *Wissen ist Macht, Macht ist*

¹ Ks. Schweichel, *Zum Gedächtniss W. Liebknechts* (*Neue Zeit*, Jgg XIX, 2, siv. 606).

Wissen (»tieto on valtaa, valta on tietoa») esipuheen lopussa hän huudahtaa: »Sinä päivänä, jolloin *tieto on valaissut, vallannut työtätekevän kansan suuret joukot*, silloin meillä myöskin on *valta* käsissämme . . . »

Mutta huolimatta tästä tekee tieto ihmisen *yleensä* luonnon ja yhteiskunnan herraksi: sanoihan jo Bacon of Verulam tämän ainakin koko luonnontieteen tarkoituksiksi — paremmat tiedot taudeista esim. tekevät ihmisen vastustuskykyisemmäksi niitä vastaan; sivistys kohottaa hankkijansa valtiollista vaikutusvoimaa; suurempi tietomäärä edistää esim. maanviljelyksen ja karjanhoidon tuottavuutta (vert. Tanskaa toiselta ja Irlantia ja Venäjää toiselta puolen), ja epäilemättä jo tieto suuremmasta tietämisestä yleensä korottaa ihmisen itsetietoisuutta ja vapaudentunnetta luonnon ja yhteiskunnan jäsenenä.

Ihmisen tekee siis korkeampi sivistys vapaammaksi sekä ulkonaisesti että sisällisesti.

Ja sentähden tulee *jokaisen*, joka ei tahdo maassa madella, vaan pyrkii yhä suurempaan vapauteen, tunkea yhä syvemmälle kaikkeen inhimilliseen sivistykseen eikä vain seisautua pinnalle; sivistystä on sittenkin liian vähän, ja liian paljon sitä ei milloinkaan voi saada.

Sivistys ja vapaus ovat kaksi soreaa, ihanaa sisarusta, jotka hellästi ja sydämellisesti toisiaan rakastavat!

Ruskin, kuuluisa englantilainen taiteenarvostelija ja sosiaalireformaattori, on eräässä »Lukemisen taito» nimisessä kirjoituksessaan ¹ väittänyt, että kirja on ihmisen

¹ Ruskin, Die Kunst zu lesen, siv. 5, 11.

paras seura; muu seura on useimmiten kuinka sattuu tahi pakollinen, mutta kirjat ovat semmoista seuraa, jota itse voimme mieleemme mukaan valikoida; ne »ovat henkilöitä, jotka mielellänsä puhuvat kanssamme, niin kauan kuin meillä on siihen halua, huolimatta siitä, missä tilassa tai toimessa olemme, ja jotka puhuvat meille hyvin valituin sanoin sekä asioista, joilla on pysyvä arvo». »Tahdommeko tosiaan mieluummin jaaritella alhaismielisten ja tavallisten ihmisten kanssa, kun meillä on tilaisuus puhua ylevämielisten ja jaloimpien ihmisten kanssa.» »Ihmisen läsnäolo tässä hienossa seurassa on paras todistus hänen omasta sisällisestä arvostaan.» Pääasia ei ole, että ihminen lukee paljon, sillä »moni, joka on lukenut kokonaisen kirjaston, voi sittenkin olla aivan sivistymätön ihminen, kun taas hyvä kirja, joka sanasta sanaan suurimmalla tarkkuudella luetaan, tuottaa lukijalle ainiaaksi melkoisen sivistysmäärän.»¹ Eräs nykyajan ajattelija on sitä mieltä, että »yhdeksän kymmenestä kaikista nykyajan kirjoista tarkoittaa muutamien markkojen saantia yleisön taskusta; sitä varten ovat tekijä, kustantaja ja arvostelija ryhtyneet yhteisen liiton tekoon».

Tulee siis lukea todellisesti hyviä kirjoja — eikä etupäässä semmoisia, joista paljon puhutaan, jotta siten seuroissa voisi käydä »sivistyneestä», —*tarkkaan, verkalleen ja ajatellen; paraimmat* kirjat ovat yleensä *kaksikin kertaa luettavat*.² Moni lukee — ilman oikeata hen-

¹ Bibliothek Goetz-Jahn, Band II, siv. 27.

² Pakostakin täytyy, varsinkin nykyisin, vain silmällä muutamia kirjoja tahi niiden osia: tätä tarkoittaa suuren Bacon'in lausunto (teoksessa »On Studies»), että muutamit kirjat ovat luettavat ainoastaan osaksi, toiset luettavat kokonaan, mutta vain epätarkasti (»not curiously») ja muutamit harvat »täydell-

kistä nälkää ja janoa — ainoastaan sanomalehtiä, mutta se, joka vain näitä lukee, on *hyvin vähässä määrässä* sivistynyt ihminen. — Useissa yleisissä lukusaleissa ei sentähden liioin sanomia pidetäkään; ja tavallista on, että mitä enemmän joku sanomalehtiä lukee, sitä vähemmän hän lukee parempaa ja vakavampaa kirjallisuutta.

Kirjojen lukeminen riippuu tietysti lukutaidon kehityskannasta kussakin kansassa. Missä vielä on paljon analfabeetteja (lukutaidottomia), siellä eivät kirjastot ja lukusalit paljon hyödytä; kuitenkin voivat useammat yhdessä hankkia itsellensä kirjan ja seuran ainoa lukutaitoinen mies lukea toiselle ääneen. Tämä on monesti ainoa keino, esim. Venäjällä, jossa analfabeettien luku on 80 %, s. o. $\frac{4}{5}$ koko tuosta yli 100 miljoonaan nousevasta kansasta!

Uudemman käsityksen mukaan ovat yleinen *kirjasto* ja *lukusali* paras sivistyksen levittäjä. Kumpiko näistä on ensin perustettava, ellei molempia yht'aikaa saada — ne kuuluvat muuten likeisesti yhteen —, siitä on eri mieliä: Amerikassa ja Englannissa aletaan yleensä lukusalilla,¹ mutta tunnettu J. Tews ehdottaa päinvastoin kansankirjastolla alkamista.² Omasta puolestani olen sitä mieltä, että lukusali, varsinkin jos siinä amerikkalaisen ja englantilaisen mallin mukaan myöskin saapi lainata paikalla luettavaksi jonkun määrän kirjo-

leen, huolellisesti ja tarkkaavaisesti». — Koko tämä sääntö koskee enimmäkseen vain niitä, jotka ovat tottuneet lukemiseen.

¹ Schultze, Freie öffentliche Bibliotheken, siv. 56.

² Rein, Encyclop. Handbuch der Pädagogik, toinen pain. XI, siv. 678. Vert. Schultze, Freie öff. Bibl., siv. 301; Blätter f. Volksb. u. Leseh. (1909), siv. 145.

jakin, on paremmin omansa kasvattamaan *lukuhalua* vielä lukuhaluttomassa yleisössä. Ja kun monella työntekijällä sitäpaitsi ei ole semmoista kotia, missä voisi rauhassa ja nautinnolla lukea, kasvattaa tässäkin suhteessa lukusali syvät rivit lukuhaluisiksi ja vieroittaa kapakkaelämästä ja muusta irstaisuudesta.¹

Lukusali ja tietysti vielä enemmän yleinen kirjasto on edistyneemmissä maissa koulun jatkona kansan sivistyttämiseksi. Mutta koulu laskee ainoastaan ensimmäisen perustuksen tälle sivistykselle. Nuo molemmat jatkolaitokset ovat paljon suuremmassa määrässä omansa kehittämään sivistystä hakevan luonnollisia taipumuksia hänen tietojansa kartuttamalla, ne kun mitä laajimmassa määrässä tarjoavat sitä kirjallisuutta, joka on sopiva juuri hänen luonnonlahjoilleensa; — hyvä kirjasto hankkii sitäpaitsi melkein aina pyynnöstä lisää, mitä ei siinä asianomainen löydä. Täten pääsee moni köyhä älyniekka — kuten esim. Edison aikoinaan — toimimaan koko ihmiskunnan edistyksen ja kohottamisen hyväksi. Ja ilmeistä on, että kirjasto myöskin enemmän kuin koulu tiedon alalla kasvattaa ihmisessä itsenäisyyttä, kun hän — varsinkin kirjastonhoitajien avulla — oppii itsenäisemmin käyttämään kirjallisuuden aarteita. Tämä tiedollinen itsenäisyys vaikuttaa luonnollisesti itsenäisyyden kehittymiseen yleensä.

Tähänastisten »kansankirjastojen» enemmistö Euroopassa — englantilaisia lukuunottamatta — ei kuitenkaan ole semmoisia kuin olla pitäisi. »Kansankirjasto»

¹ Tämän johdosta sopii muistuttaa, että itse Marxin Lontoossa nautti British Museum'in kodikkuudesta, kun kotona varojen puutteesta ei ollut kyllin lämpöä.

ei ole mikään *yleinen* kirjasto, vaan joku laitos ainoastaan tuota »alempaa kansaa» varten; se on hengeltään ylimysvaltainen ja perustuu jonkinlaiseen armeliaisuus-käsitteeseen: ylemmät yhteiskuntaluokat antavat varsinaiselle kansalle »armosta» muutamia murusia, mutta sulkevat siltä tiedon ylemmät aarteet, pidättäen ne itsellensä erityisessä kirjastossa, aivan samoin kuin kansakoulu ja oppikoulu viime aikoihin asti ovat pideytyt toisistaan erillään kummankin suureksi vahingoksi.¹ Tämän juovan ovat ensin poistaneet Amerikka ja Englanti, ja ne ovat osittain jo alusta saakka asettaneet kirjasto- ja lukusaliaatteen täydelleen kansanvaltaiselle pohjalle.

Se mies, joka laski perustuksen Amerikan nykyään erittäin kukoistavalle kansankirjasto- ja lukusaliliikkeelle, oli tuo tunnettu ukkosenjohdattimen keksijä, suovankeittäjän poika Benjamin Franklin, sama mies, joka niin tehokkaasti maansa edustajana Ranskan pääkaupungissa vaikutti Amerikan itsenäisyyden toteuttamiseen.

Aivan nuorena miehenä oli Franklin v. 1732 perustanut Philadelphian kaupunkiin erään keskusteluseuran, nimeltä »Junto», ja sen yhteyteen kirjaston, koska silloin tuossa nykyään 1 1/2 miljoonan kaupungissa ei ollut kunnollista kirjakauppaakaan, vaan, kuten Franklin elämäkerrassaan sanoo, »kirjojen rakastajan täytyi tuottaa kirjat Englannista asti». Kun jokaisella Junton

¹ Vert. Damaschke, Aufgaben der Gemeindepolitik, sivv. 9—14 (myös suomeksi).

jäsenellä oli muutamia kirjoja, ehdotti Franklin, että kaikki kirjat yhdistettäisiin yhdeksi kirjastoksi ja sitten tämä kirjasto muutettaisiin julkiseksi, jonka käyttämiseen saisi ottaa osaa jokainen, joka suoritti yhdellä kerralla 40 shillinkiä (= 50 Smk) tahi vuosittain 10 sh.; myöhemmin sai jokainen, ken tahtoi, käyttää kirjoja paikalla; maksajat yksin saivat viedä niitä kotiinsa.

Amerikan (tässä ja seuraavassa = Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen) »vapaat yleiset kirjastot» (»free public libraries») ovat vihdoin aivan yleisesti jättäneet tämänkin verotuksen sikseen. Amerikan kirjastoliike on kasvanut ylen mahtavaksi. V. 1903 oli yleisiä julkisia kirjastoja, joissa oli enemmän kuin 1000 kirjaa kussakin, lähes 7,000; niissä oli yhteensä 55 milj. kirjaa (noin 2 nidosta 3 asukasta kohti!), ja vuotuinen kotiinlainausta oli 59 milj. nidosta:¹ nämä kirjastot vaativat vuosittain 40 milj. Smk.² Ja lukuhalu Pohjois-Amerikassa onkin vallan tavaton: sitä todistaa jo se tosiasia, että v. 1903 oli olemassa 2,300 päivälehteä, 15,000 viikottain ja 2,800 kuukausittain ilmestyvää aikakauslehteä, kun Saksassa, sivistyksen muka pesäpaikassa, kaikkia näitä lukuja yhteensä vastasi tuo suhteellisesti vaatimaton lukumäärä 7,500!

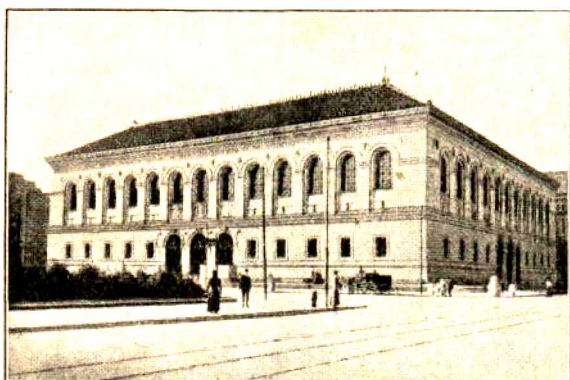
Etunenessä on tuo suhteellisesti pieni valtio (2¹/₂ milj. asuk.) Massachusetts, joka nähtävästi on *maailman valistunein valtio*. Siinä on enemmän kirjasto-

¹ »Parasta, mitä minun kirjastoni kirjasta voi sanoa, on että se on luettu piloille ja että meidän täytyy ostaa kaksi uutta sijaan», sanoo eräs amerikkalainen kirjastonhoitaja.

² Ks. V. Palmgren, *Bibliotek och folkpuffostran*, siv. 12; Meyer, *Die amerikanischen Bibliotheken*, siv. 1 seur. Reyer, *Fortsehr. der volkst. Bibl.*, siv. 1 seur.

rakennuksia kuin koko Saksan valtakunnassa. Muutamia vuosia sitten oli 342:ssa sen kaikista 349:stä kaupunki- ja maalaiskunnasta ainakin yksi vapaa julkinen kirjasto; noissa 7 kunnassa, joilla ei kirjastoa ollut, asui vain muutamia tuhansia ihmisiä (yhteensä 10,000).

Maailman suurin »yleinen kirjasto» onkin tämän valtion pääkaupungissa, Bostonissa.¹ Se on todellinen

Bostonin yleinen kirjasto: keskuskirjasto.

palatsi, päärapu kokonaan keltaisesta italialaisesta marmorista, seinät täynnä Sargent'in ja Puvis de Chavanne'n freskoja, johtokunnan huone kalustettu Louis Napoleon- ja Hortense Beauharnais-huonekaluilla — kaikki maksanut noin 13 milj. Smk. Siinä on nykyään osapuille 1 milj. nidosta, ja sillä on monta haaraosastoa.

¹ Suurempi on kyllä Kongressikirjasto Washingtonissa (maks. 34 milj. Smk, vuosimenot 4 milj. Smk, yli 2 milj. kirjaa), jos se lasketaan yleisten kirjastojen joukkoon.

Avarassa, sangen komeassa lukusalissa (Bates Hall) on 300 istuinsijaa, kuten kuuluisassa British Museum'in lukusalissa. V. 1907—8 lainattiin yli 1 1/2 milj. nidosta; vuosimenot ovat lähes 2 milj. Smk ja kirjastonhoitajien lukumäärä kaikkiaan lähes 300. Tämä hoitajain luku

Bostonin yleinen kirjasto: lukusali.

näyttää eurooppalaisen silmissä sangen suurelta. Mutta eräs Pohjois-Amerikan kaikkein etevimmistä kirjastonhoitajista, Dewey, on aivan oikein lausunut: »Maamme etevimmät älyt ovat siinä yksimielisiä, että kirjat yksin eivät muodosta mitään kirjastoa, vaan ainoastaan raaka-aineksen semmoiseen», ja Amerikan yleisön mielestä on kirjastonhoitaja tärkeämpi tekijä koko kirjastossa kuin itse kirjat: amerikkalaisella kirjastonhoitajalla on tosiaan, kuten heti selviää, paljon enemmän tehtävää yleisön suhteen kuin kirjastonhoitajalla yleensä Euroopan mannermaalla on. Lausuakseni tässä jo hänen ehkä päätehtävänsä: amerikkalaisen kirjastonhoitajan tulee ennen kaikkea olla *yleisön opastajana ja auttajana* sopivan kirjallisuuden hakemisessa. Bostonin mainitussa kirjastossa on muu-

keämpi tekijä koko kirjastossa kuin itse kirjat: amerikkalaisella kirjastonhoitajalla on tosiaan, kuten heti selviää, paljon enemmän tehtävää yleisön suhteen kuin kirjastonhoitajalla yleensä Euroopan mannermaalla on. Lausuakseni tässä jo hänen ehkä päätehtävänsä: amerikkalaisen kirjastonhoitajan tulee ennen kaikkea olla *yleisön opastajana ja auttajana* sopivan kirjallisuuden hakemisessa. Bostonin mainitussa kirjastossa on muu-

tamia hoitajia, joilla ei mitään muuta tehtävää olekaan, ja täten muuttuu, kuten Schultze sanoo, »kirjasto tosiaan kirjahaudasta kukoistavaksi puutarhaksi».

Muissakin Amerikan valtioissa on kirjastojen ja niihin melkein aina liittyneiden lukusalien kasvu ollut suurenmoinen. Tiheimmässä niitä on Massachusetts'in naapurivaltioissa ja yleensä Yhdysvaltojen koillis-kulmassa; niissä on myöskin upeimmat kirjastorakennukset, kuten Chicagossa, New-Yorkissa y. m.¹ Mainittu Bostonin kirjasto, niin komea kuin se onkin, ei vielä ole rakennettu kaikkia niitä vaatimuksia vaarintottaen, joita nykyaikaiselle kirjastolle voi asettaa,² mutta uudemmissa kirjastorakennuksissa, kuten juuri Chicagossa ja New-Yorkissa, on itse kirjastonhoitajien (eikä vain arkkitehtien) sananvalta yhä enemmän pääsyt oikeuksiinsa; he näet vaativat, että kirjastojen tulee ennen kaikkea olla hyvin tulenkestäviä, hyvin valoisia ja tilavia, ettei niissä saa olla paljon kerroksia, liikkumatomia väliseiniä (nämä ovat usein pelkästään lasista) eikä kiinteitä huonekaluja. Kun kirjastot tämän lisäksi ovat sisäpuoleltaan muutenkin sangen houkuttelevia (värit iloisia, tauluja seinillä, veistokuvia ja kukkia siellä täällä), ei ole kumma, että niitä paljon käytetään, sillä tosiaan »suurin vääryys, minkä yleisö tekee kirjastolle, on se, ettei se siellä käy». Ja paljon on Amerikan suurimmissa kirjastoissa tarjottavanakin. Semmoinen sisältää yleensä:³ lainaussalin, käyttökirjaston (reference

¹ Ks. Schultze, *Freie öff. Bibl.*, siv. 67.

² Vert. Pellisson, *Les bibliothèques populaires*, siv. 13.

³ Palmgren, *Bibl. o. folkuppf.*, siv. 48; Meyer, *Die amer. Bibl.*, siv. 20 seur.

library), yleisen lukusalin, aikakauskirjasalin, sanomalehtisalin, patentti- ja keksintöjen osaston, yleisen kirjaosaston, käsikirjoitusosaston, lakikokoelmien ja asetusten osaston, kuvaosaston, lastenosaston, sokeainhuoneet, soitto-osaston, näyttelyosaston, museon kaikenlaisia kokoelmia varten, esitelmäsaleja, hallintohuoneuston; sitäpaitsi on ruokailuhuone, valokuvaushuone, kirjapaino, sitomo, lämmityslaitos y. m.

Keskuskirjasto on aina kaupungin tai kunnan keskustassa. Mutta suurimmissa kaupungeissa on tällä kirjastolla useampia haarakirjastoja. »Vaatimus, että suuren kaupungin tulisi tyytyä yhteen ainoaan kirjastoon, on yhtä järkevää kuin se, että sen pitäisi ostaa kaikki tavaransa *yhdestä* paikasta tai käydä *yhdessä* kirkossa.» »Ei voitane ensinkään epäillä, että ainoastaan semmoisten haarakirjastojen ja lainaosastojen perustamisella kirjasto käypi oikein hyödylliseksi.»¹ Lainaksi-anto tapahtuu Amerikassa neljällä eri tavalla. Paitsi pääkirjastosta myöskin noista varsinaisista haarakirjastoista (branch-libraries), jotka monasti ovat aika suuria, melkein itsenäisiä; mutta kun joku teos puuttuu, haetaan se tilaajalle pääkirjastosta. Talletusosastoissa (deposit stations) on vain pieni kirjasto (noin 200—300 nid.), jotta kirjain vartojat odottaessaan voisivat jotain lukea: tilatut kirjat näet haetaan pääkirjastosta; samoin lainaksi-anto-aseteilta (delivery stations), jotka tavallisesti pientä maksua vastaan ovat sijoitetut johonkin kauppapuotiin, yksityisasuntoon t. m. s. Kaikilta haara-aseteilta²

¹ Meyer, Die amer. Biblioth., sivv. 21, 22.

² Niitä on esim. Bostonin pääkirjastolla yhteensä yli 200. Vert. Meyer, m. t., siv. 22.

voi lainata ja jättää takaisin toiseen, myös pääkirjastoon tai päinvastoin. Pyydettyessä ei tarvitse edes kirjan nimeä tarkkaan mainita, kun vain osapuille sanotaan, mitä tahdotaan: amerikkalaiset kirjastonhoitajat toimittavat asian loppuun; näiden apu on suuriarvoinen varsinkin n. s. referenssiosastoissa, joissa on kaiken-

Clevelandin yleinen kirjasto: lauantai-ilta Broadway-haaraosaston lastenkirjastossa.

moista kokoelmakirjallisuutta, kuten sanakirjoja, tietosanakirjoja y. m.

Merkillisimpiä osastoja amerikkalaisessa kirjastossa on epäilemättä lastenosasto. Sen olemassaolon oikeus perustuu nähtävästi siihen käsitykseen, että jo lapsessa on herätettävä halu lukemiseen, jonka valitettavasti koulu monesti suorastaan tappaa. Sangen silmäänpistävä omituisuus on, että nämä osastot tehdään niin miellyttäviksi kuin suinkin voidaan. Ne ovat aina päivän puolella, talvella loimuaa takassa iloinen valkea, seinät ja

matalat kirjahyllyt ovat kaikin puolin koristetut kuvilla ja kukilla — viimeainituista pitävät välistä lapset itse huolen —; äidit tuovat itse tänne pienokaisensa, ja kirjastonhoitaja-nainen — ainakin puolet kaikista Amerikan kirjastonhoitajista on naisia — ottaa ne ystävällisesti vastaan ja hoitelee niitä mitä hellimmästi. Joku nainen kertoo lapsille hauskoja satujakin, joita hartaasti kuunnellaan (Pittsburgin Carnegie-kirjastossa kuuli niitä v:n 1904 kuluessa 30,000 lasta), taikka luetaan ääneen joukoissa; kuvakirjojakin katsellaan tietysti ahkerasti ja jouluksi tehdään lapsille luetteloita parhaimmasta lastenkirjallisuudesta tai pannaan sitä erityisesti näytteelle. Pienokaisia totutetaan pitämään kirjat puhtaina: jos kädet ovat likaiset, saavat he ensin mennä pesemään ne, ja kirjamerkkeihin on painettu ohjeita, joissa kirja itse ikäänkuin pyytää lasta pitämään sitä siististi.

Mutta eräässä suhteessa eroavat amerikkalaiset kirjastot kaikista muista maailman kirjastoista, nim. siinä, että ne ovat erittäin ahkerassa vuorovaikutuksessa koulujen kanssa. Ja ehkä juuri tässä suhteessa amerikkalaisen kirjaston vaikutus on kaikkein suurin.¹

Jokaisessa suuremmassa amerikkalaisessa kirjastossa on erityinen koulukirjasto; siitä muodostetaan »luokkakirjastoja». Näissä on kussakin osapuille niin monta kirjaa kuin luokassa on oppilaita, ja niistä pitää huolen luokan esimies. Kirjat vaihdetaan oppilaitten kesken yleensä joka viikko; kun tämä kirjasto on luettu, saadaan uusi. Tällöisen kirjaston sisällitys on sekalaista;

¹ Englannissa pyritään jo samaan suuntaan — alku on sielläkin tehty.

mutta kun niin pyydetään, lähettää kirjasto myöskin samasta kirjasta niin monta kappaletta kuin tarvitaan (esim. 20—30), samoin myös jostakin erityisestä aineesta koko pienen kirjallisuuden. Vielä enemmän siunausta tuottava on yleisen kirjaston vaikutus kouluihin (sekä kansa- että korkeampiin kouluihin) Amerikassa siinä, että se lähettää erityisiä esitelmänpitäjiä kouluihin puhumaan kirjaston hyödyllisyydestä sekä pyytää oppi-

Italialaisten siirtolaisten keskinen kiertokirjasto.

laita joukoissa käymään kirjastossa, jossa heitä käytännöllisesti opastetaan käyttämään etenkin kirjastossa olevaa referenssiosastoa kouluja varten, toisin sanoen nuoriso oppii täten hakemaan ja löytämään kirjastosta mitä kussakin tapauksessa tarvitsee, se oppii kirjallisuutta käyttämään, ja tämä on monasti tärkeämpää kuin muistin rasittaminen suurilla tietokasoilla.

Mutta Amerikassa on myöskin kosolta noita yli koko maailman jo levinneitä *kiertokirjastoja*. Vaikka ne täällä ovat olleet toimesta vain vuodesta 1892, ovat

ne maan syrjäseuduille levittäneet suunnattoman paljon valistusta: yksin New-Yorkin valtion kiertokirjasto käsitteää 80,000 nidosta. Mutta Amerikassa ei odoteta yksinomaan varsinaista pyyntöä, vaan erityiset n. s. kiertokirjasto-agitaattorit kiertävät maita ja mantereita muokataksensa maaperää kiertokirjastojen pyyntöjä varten. Näitä kirjastoja sijoitetaan myös paloasemille, vankiloihin, postikonttoreihin, työhuoneisiin ja asuntorakennuksiin, joissa esim. paljon työväkeä asuu yhdessä. Erityisiä kiertokirjastoja lapsia varten on olemassa, ja niitä lähetetään tavallisesti köyhimpiin koteihin näitten lapsille iloksi ja virkistykseksi. Usein herättävät tällaiset kiertokirjastot lukuhaluja väestössä niin suuressa määrin, että vakinainen kirjasto ajan pitkään siitä syntyy. ¹

Kaiken tämän lisäksi lähettävät amerikkalaiset kirjastot pienempiä kirjakokoelmia puistoihin, ² urheilupaikoille, kansanvirkistys huoneustoihin, vieläpä suurkaupunkien kaduillekin, jotta väestö saisi ulkoilmassa, jos tahtoo, käyttää jonkun hetken niiden seurassa, tietojensa kartuttamiseksi.

Kirjastojen yhteydessä, joko niiden tai muiden aloitteesta, pidetään esitelmiä ja monenlaisia näyttelyitä. Usein on kirjastoihin yhdistetty museo (luonnontieteellinen, taiteellinen y. m.). »Museo», sanoo eräs amerikkalainen kirjailija, »on kirjastolle, mitä kuvat ovat kirjassa. Voisi sanoa, että se on kuvakirjasto.» Paikoittain on menty vielä pitemmällekin: Carnegien instituutti Pittsburghissa sisältää suuren kirjaston ohessa laajan museon,

¹ Tämä on kokemus muualtakin, esim. Japanista. Ks. Dokumente des Fortschritts (1909), siv. 882 seur.

² Ks. Zentralblatt f. Volksb., 1909, siv. 137 seur.

soitto-, esitelmä-, klubi- ja urheilusalit. Tämmöisiä laitoksia on jo muissakin maissa useampia.

Mitä suurimmassa määrässä on tietämisen leviämistä Amerikassa edistänyt se seikka, että kirjastojen käyttäminen on yleisölle tehty niin helpoksi kuin suinkin.

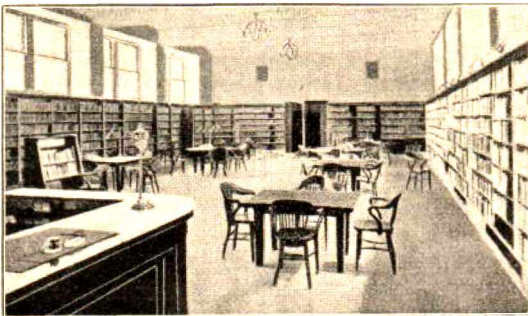
Ensiksikin ovat amerikkalaiset kirjastot auki melkein koko päivän: klo 9 (1/2 9) — 9 (10); osaksi myös sunnuntaina. Toiseksi saapi jokainen kunnan jäsen (pienet lapsetkin) tavallisesti *ilman muuta takuuta* lainata kirjoja, jos hän kirjastossa noudattaa hyvää käytöstä ja ilmoittaa nimensä ja asuntonsa, josta sitten saapi numeroidun kortin. Kun hän pyytää kirjan lainaksi (kaksi teosta saapi ottaa yht'aikaa, toisen kaunokirjallisen), suoritetaan lainaksi-anto melkein silmänräpäyksessä.¹ Kolmanneksi: kirjan hankkiminen kirjastosta lainaajan käsiin käypi erittäin nopeasti. Berliinin kuninkaallisessa kirjastossa kestää tavallisesti 2 tuntia, ennenkuin saapi pyydetyn kirjan, Pariisin kansalliskirjastossa 1 t., Lontoon British Museum'issa 1/2 t., mutta Amerikan suurimmissakin kirjastoissa kestää koko toimitus korkeintaan 12 minuuttia, *usein* 5 min., *välillä* 2 1/2 m., joskus vain 1 1/2 min: tilaukset toimitetaan puristetun ilman avulla, kirjojen siirto sähköllä.

Sangen merkillinen piirre amerikkalaisten kirjastojen elämässä on se seikka, että yleisö itse pääsee kirjakokoelmista kirjoja valitsemaan («open shelves», «open access»). Sattuvasti lausuu eräs amerikkalainen kirjastonhoitaja:² »Vanha tapa lukijain opastamisessa oli painettu luettelo, mutta julkinen kokemus Amerikassa

¹ Katso tästä tuonnempana, siv. 67 seur.

² Meyer, Die amerik. Bibliotheken, siv. 13.

on jo aikoja sitten opettanut, että miehet ja naiset tahtovat nähdä *kirjoja* eikä vain *kirjojen nimiä*. Lyhyt silmäys painettuun kirjaan näyttää heti lukijalle, tahtooko hän juuri tämän kirjan. Sitäpaitsi panee pääsy erikseen järjestettyyn kirjakokoelmaan, joka koskee jotain *erityistä* ainetta, nopeasti suorittamaan valintansa.» Muutamat kirjastot, esim. Newberry Chicagossa, ovat asettaneet kaikki samaan päätieteeseen kuuluvat

Pittsburgin Carnegie-kirjasto («open shelves»).

kirjat erityiseen huoneeseen (Poole-järjestelmä), ja kun jokaisessa tällaisessa huoneessa on tilaisuutta tehdä työtäkin, on mukavuus verraton. Hyllyiltä ottamiaan kirjoja ei käyttäjä saa panna takaisin paikoilleen, vaan sen tekee kirjastossa toimiva virkailija. Toiset kirjastot avaavat koko kirjastonsa täten yleisölle — esim. Philadelphian (250,000 nid.) — toiset vain osaksi, pääasiallisesti siitä syystä, että kirjasto muuten olisi uudestaan rakennettava. Mutta edellistä vaihtopuolta kohti kuljetaan, ja uudet kirjastorakennukset rakennetaan sitä silmällä pitäen. Luulisi, että täten paljon kirjoja häviäisi,

mutta asianlaita on päinvastainen, — ja »sivistyneet» hävittävät enemmän. Ainakin amerikkalainen mielipide katsoo vahingon pienemmäksi kuin ylempänä esitetyn hyödyn; toivotaan myöskin, että yleisö aikaa voittaen voitaisiin kasvattaa suurempaan huolellisuuteen ja rehellisyyteenkin. —

Epäilemättä on Amerikan kirjasto-olojen kukoistukseen mitä suurimmassa määrässä vaikuttanut se erinomainen huolenpito, joka melkein koko Amerikan väestön puolelta tulee kirjastojen osaksi sekä henkisessä että aineellisessa suhteessa.

Euroopassa yleensä on kirjastonhoitajan tehtävä enemmän tai vähemmän jonkinlainen sivutyö, ja suuremmissakin kirjastoissa tätä tointa hoitaa joku kuuluisa oppinut varsinaisten tieteellisten töittensä ohessa. Niinpä esim. Berliinin kuninkaallisessa kirjastossa johtajan paikalla ennen istui egyptologi Lepsius ja nykyään teologi Harnack. Amerikassa antautuu kirjastonhoitaja kokonaan varsinaisen toimensa hoitamiseen. Sentähden on siellä semmoisia erinomaisia kirjastonhoitajia kuin Poole (»kirjastonhoitajien isä»), Putnam (kongressikirjaston hoitaja) ja *Dewey*, joka perusti paitsi mainittuja kiertokirjastoja jo v. 1887 Albanyn korkeimman kirjastokoulun. Sen kurssi kestää 2 vuotta, — ja siihen otetaan oppilaiksi ainoastaan ylioppilaita. Jotenkin samanlaisia kouluja on vielä olemassa melkein kokonainen tusina. Sen ohessa annetaan useammissa yliopistoissa kirjastokursseja; itse kirjastot toimeenpanevat n. s. kesäkursseja (2 kuukautta kestäviä) sekä ottavat talvisaikanakin kirjasto-oppilaita.

Puolet Amerikan valtioista ovat asettaneet n. s. »valtioneuvostonkirjastokomissionneja», joiden erityisenä tehtä-

vänä on parannusten aikaansaaminen olemassaolevissa kirjastoissa sekä, mikäli mahdollista, toimiminen uusien perustamiseksi ja yleensä tarmokas puuhaaminen kirjastoaatteen hyväksi. Nämä komissionit lähettävät yli koko valtion erityisiä tarkastajia, jotka mitä suurimmalla innolla toimivat samaan suuntaan.

Paljon on henkisessä suhteessa kirjastojen hyväksi myöskin vaikuttanut jo v. 1876 perustettu »amerikkalainen kirjastonhoitajien yhdistys» (american library association), johon kuuluu paljon yli 1,000 jäsentä. Se on m. m. julaissut laajempia ja pienempiä luetteloita paraimmista kirjastoille sopivista kirjoista sekä perustanut n. s. kirjastotoimiston, joka perustettavalle kirjastolle pyynnöstä toimittaa kaikki, mitä tarvitaan, paitsi kirjoja ja aikakautisia julkaisuja; se julkaisee myöskin kuukausittain tällöisiä tarpeita käsittelevää aikakauskirjaa. V. 1899 tässä toimistossa oli 500 toimimiestä. Koko yhdistyksen toimintaohjeena on »The best reading for the largest number at the least cost» (parasta lukemista mitä suurimmalle yleisölle mitä vähimmästä maksusta).

Mutta vielä suuremmat ovat ne uhraukset, joita etenkin kunnat ja yksityiset henkilöt ovat tehneet Amerikan kirjastojen hyväksi. Vv. 1891—1900 olivat yksityiset henkilöt lahjoittaneet Massachusetts'in 40 kunnan kirjastot kokonaan paitsi kolmeal. Kaikkiaan oli vuoteen 1903 tässä yhdessä Amerikan valtiossa lahjoitettu kirjastoja varten 45 milj. Smk. Yksityisistä lahjoittajista on ensi sijassa mainittava Amerikan »rautakuningas» Andrew Carnegie, joka tavattoman suuresta omaisuudestaan on antanut Amerikan ja Englannin kirjastoille yhteensä 250 milj. Smk; siitä paljon yli puo-

len edelliselle maalle. Carnegie on kyllä koonnut omaisuutensa kapitalistien tavallisella tavalla (tietävästi kuitenkin siivommin kuin Rockefellerit, Gouldit y. m.), mutta hän on kuitenkin käyttänyt tätä rikkauttaan paremmin kuin monet muut miljardöörit ja miljonäärit. Käsityksensä rikkautta käyttämisestä on tämä merkillinen mies esittänyt eräässä amerikkalaisessa aikakauslehdessä. (Tämän kirjoituksen, nimeltään »The Gospel of the wealth»,¹ toimitti itse Englannin suuri ministeri Gladstone eräälle englantilaiselle lehdelle uudestaan painettavaksi.) Hän väittää, että »paras lahja, minkä, voi antaa kunnalle, on yleinen kirjasto». Tuhannesta »hyväntekeväisyyteen» käytetystä dollarista voisi hänen käsityksensä mukaan vallon hyvin heittää 999 mereen: päinvastoin tulee auttaa ihmisiä niin, että he itse voivat auttaa itseänsä, ja se tapahtuu paraiten heidän sivistyksensä kartuttamisella, s. o. toisin sanoen yleisten kirjastojen perustamisella.

Melkoisia ovat niinkään kuntien uhraukset kirjastojensa hyväksi. Kun kunnallinen kirjasto on päätetty perustaa, voi joko asianomainen valtio tai kunta itse ylimääräisesti verottaa kunnan jäseniä tätä tarkoitusta varten — tavallisesti nyt jo 2 1/2 centtiä (1 centti = 5 p) kutakin dollaria (5 Smk) kohti (1/2 %) muita veroja — mikä vero ei enää ole muutettavissa ilman samanlaista julkista kansanäänestystä.²

Jos vielä vihdoin kysytään, mitenkä kirjasto (ja siihen kuuluva lukusali) on voinut kohota siihen erinomai-

¹ Saksaksi: »Die Pflichten des Reichthums» (1894; hinta 75 penniä) ja monella muullakin kielellä. Epäilemättä on tämä teos melkoisesti vaikuttanut Turunkin kaupunginkirjaston syntyyn.

² Pellisson, Les bibliothèques pop., siv. 7.

seen merkitykseen, joka sillä on Amerikan yhteiskunnallisessa elämässä, niin on siihen tietysti etupäässä vaikuttanut amerikkalaisten aivan oikea näkökanta, että kirjasto vielä paljoo suuremmassa määrässä kuin koulu on omiansa henkisesti ja siten myös aineellisesti kohottamaan koko kansakuntaa. Tämä tunnustus on mitä suurin kiitos Amerikan kansalle, mutta se on myöskin sen kunniaksi empimättä lausuttava. Ja tämä ylevä näkökohta edessään on Amerikan yleisö tehnyt kirjaston niin houkuttelevaksi kuin suinkin: ulkonaisesti ja sisällisesti ovat kirjastot mitä miellyttävimpiä sekä vanhemmille henkilöille että lapsille; kirjastonhoitajat eivät ole mitään dalai-laamoja virkahuoneissaan, vaan kansan, yleisön todellisia palvelijoita ja kirjastojen värsinaisia edistäjiä ja pylväitä; pääsy on esteetön ja mutkaton, vieläpä itse kirjahyllyjenkin luo; lainaus erittäin helppo ja nopea; ja kun yleisö ei aina voi tulla kirjaston luo, menee kirjasto kierto- ja koulukirjastojen muodossa yleisön luo. Vallan kauniisti lausuu senvuoksi neiti Palmgren, joka perusteellisesti on tutkinut Amerikan kirjasto-oloja:¹ »Onhan kirjasto koti kaikelle, mitä kaikkien aikojen ihmiset ovat suurinta ajatelleet ja kauneinta uneksineet; ja tässä kodissa hallitsevat amerikkalaiset kirjastonhoitajat isäntinä ja emäntinä, mitä herttaisimpana ja hienotunteisimpana isäntäväkenä, joka ei säästä mitään vaivaa pitääksensä ystävällisellä kohtelulla ja erityisellä huomaavaisuudella huolta vieraistaan, amerikkalaisesta yleisöstä.»

¹ Bibliotek och folkuppfostran, siv. 160.

Kun v. 1892 eräs yleinen kansankirjasto Lontoossa juhlallisesti vihittiin, piti itse Englannin pääministeri, »the great old man», W. Gladstone siinä tilaisuudessa juhlapuheen!¹ Tämä on sitä enemmän huomioon otettava, kun Englannin pääministeri oikeastaan on koko maan hallitsija, mikäli häntä kannattaa eduskunta. Vaikka siis minkä muun maan pääministeri tahansa Euroopassa merkitsee vähemmän, ei mikään suuremman vallan pääministeri »alentuisi» tämmöiseen tehtävään. Mutta toiselta puolen todistaa yksin tämä pieni seikka, missä arvossa kansankirjastoa pidetään vapauden maassa aivan samoin kuin merentakaisessa Amerikassa.

Englannin kansankirjaston juuret ulottuvat aina keskiaikaan saakka, vaikka silloiset yleiset kirjastot olojen mukaan todellisuudessa jäivät ainoastaan oppineitten käytettäviksi. Työväen kohoava merkitys ja siitä johtuva tiedonhalu 19:nneen vuosisadan alussa laskevat Englannissa perustuksen varsinaisille kansankirjastoille siinä maassa ja muuallakin. V. 1824 esim. perustettiin »Mechanics Institute» niminen työväenopisto, jonka kirjasto v. 1849 käsitti 400,000 nidosta ja oli siihen asti ollut esikuvana lähes 700:lle samanlaiselle laitokselle yli koko Englannin. Samaan suuntaan vaikuttivat työväen klubit, »Working mens Clubs». Ja »Rochdale pioneers», jotka v:sta 1844 antoivat niin mahtavan sysäyksen osuustoimintaliikkeelle, määräsivät 2 1/2 % koko voitosta sivistystarkoituksiin. Ylemmät kansanluokat, etupäässä työnantajat, olivat alussa sangen kylmiä, vieläpä nurjamielisiäkin alempien kansankerrosten sivistys-

¹ Nörrenberg, Volksbibliothek, siv. 3.

tyttämispuuille. Manchester-aate oli niin syöpynyt ylempien vereen,¹ ettei katsottu sopivaksi valtion puolesta ryhtyä edes koulujen perustamiseen ja edistämiseen, vaikka suuri historioitsija Macaulay nuhteli heitä parlamentissa siitä ja väitti, että valtio ei saa antaa kansalaisten kasvaa tietämättömyydessä ja siten myös kurjuudessa ja rikollisuudessa.

Englannin kansakoululaitos asetettiin tosin vasta v. 1870 asianmukaiselle kannalle; mutta jo vuosisadan keskivaiheilla rupesivat jossain määrin ylemmätkin kansanluokat tajuamaan, ettei enää voitu jättää aivan entiselleen kirjastoasiaa, johon kansa itse jo oli käynyt käsiksi. Eräs British Museum'in assistentti, Edwards, oli huomauttanut englantilaisessa aikakauslehdessä, että Englanti oli sekä Amerikasta että muusta Euroopasta suuresti takapajulla, mitä kansankirjastoihin tulee, ja eräs toinen asianharrastaja, W. Ewart, ehdotti sentähden parlamentissa tutkimuksen toimeenpanemista tästä asiasta. Tutkimus ei antanutkaan Englannille suotuisaa tulosta. Seurauksena oli n. s. Ewart-bill v. 1850, joka siinä muodossa, minkä se vihdoin v. 1886 sai, sallii kaikkien veroamaksavien kuntalaisten enemmistön kantaa n. s. kirjastoverona 1 pennyn (= 10 penniä) jokaisesta veropunnasta: 25 Smk (= 0,4%). Tätä lakia vastustettiin kovasti, vieläpä yliopistojen edustajienkin puolelta (paljon manchester-aatteenkin vaikutuksesta), ja harvat kaupungit omaksuivat sen alussa itsellensä, vaikka itse Ruskin ruoski kansalaisiaan siitä, että he

¹ Vielä v. 1891 lausui kuuluisa Herbert Spencer ivallisesti: »Valtion kasvatus toimittaa lukijoita kirjoille ja valtion kannattamat kirjastot taas kirjoja näille lukijoille.» Ks. Rivista delle Biblioteche (1908), siv. 138.

pitivät enemmän huolta hevosistaan ja viineistään kuin kirjastoista, jotka kansaa kohottavat.

Mutta kun 1870 vuoden kansakoululaki oli ehtinyt vaikuttaa — v. 1871 oli 1 1/2 milj. lasta kansakouluissa, v. 1891 oli 4 1/4 milj. —, nousi kansankirjastojenkin luku huimaavalla vauhdilla.

Ensimmäinen »vapaa yleinen kirjasto» Ewart-billin perusteella avattiin v. 1852 Manchesterissa («Cotton-

St. Georgen vapaa yleinen kirjasto (Lontoo W, Hanover Square).

opolisissa. Avajaisissa olivat läsnä suuret kirjailijat Dickens, Thackeray ja Lytton Bulwer. Nyt on tässä kirjastossa jo 340,000 nidosta, joista noin 190,000 annetaan lainaksi; v. 1903—4 olivat sen vuosimenot 650,000 Smk ja siitä lainattiin 1,100,000 nidosta (päivittäin siis 3,600 n.). — Lontoon, tuon 7 milj. ihmistä käsittävän pääkaupungin 82 kunnasta on 60 hyväksynyt Ewart-billin ja perustanut kirjastoja sen perusteella; v. 1901

lainattiin yhteensä 4 $\frac{1}{4}$ milj. nidosta, ja tulot olivat lähes 2 milj. Smk. Muutamat Lontoon kunnat ovat niin köyhiä, että laissa määrättyllä kirjastoverolla ei voi mitään kirjastoa perustaa.

Vielä hitaammin levisivät yleiset kirjastot Skotlannissa ja Irlannissa: jälkimäisessä on köyhyys ollut estämässä, edellisessä kitsaus ja vanhoillisuus. Vastustus on välistä ollut sangen kova, mutta vihdoinkin on annettu myöten. Vanhempi yleinen kansakoulujärjestys on ollut edullinen varsinkin kirjastojen leviämiseksi maaseudulle, joka on varsinaisessa Englannissa suhteellisesti kovin laiminlyöty. Suurenmoinen on kirjastoaatteen kehitys kuitenkin ollut esim. Skotlannin suurimmassa kaupungissa Glasgow'ssa. V:sta 1899 on siellä jo 5 kirjastoa perustettu ja 10 on tekeillä; kirjastovero tuottaa vuosittain $\frac{1}{2}$ milj. Smk.

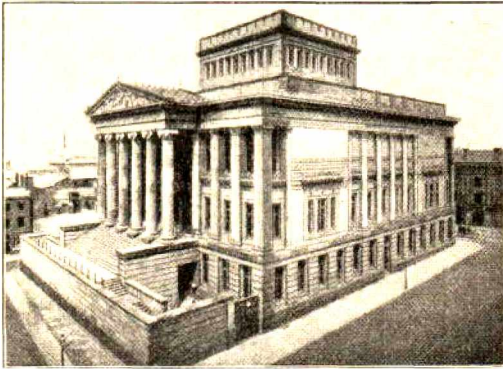
Nykyään on kaikissa Suur-Britannian yleisissä kirjastoissa yhteensä 12 milj. kirjaa, joista 8 milj. lainataan kotiin (60 milj. lainaa vuosittain) ja 4 milj. on »referenssi»-saleissa (noin 20 milj. lainaa); kävijöitä 2,400,000 (59 % miehiä 41 % naisia).¹

Englannin kirjastoliike on melkein kaikissa pääpiirteissään amerikkalaisen kaltainen. Ainoastaan muutamissa suhteissa se eroaa viimeainitusta. Ensiksikin siinä, että suuri, vieläpä usein suurin osa kirjaston kirjoista on sellaisia, joita ei lainata kotiin vietäväksi, vaan joita saapi ainoastaan itse kirjastossa käyttää.²

¹ Soziale Praxis, XVIII Jgg (1909), siv. 1170; Stewart, How to use a library (1910), siv. 9.

² Ero on välistä kovinkin suuri, esim. Swansea'ssa 100: 254, Maidstone'ssa 100: 577. Ks. Pellisson, Les bibl. pop., siv. 47.

Tätä toimenpidettä vastaan on aivan oikein huomautettu, ettei milloinkaan lukeminen kirjastossa voi olla niin intensiivistä kuin kotona, ainakin silloin kun koti on tilava ja rauhallinen — mikä tosin ei suinkaan aina ole asianlaita. Toiseksi on yleisöllä vain harvoin — esim. Croydonissa, Glasgow'issa — pääsy itse kirjahyllyjen luo, tuo n. s. »open access». Molemmat toimenpiteet johtuvat pelosta, että täten kirjoja varastettaisiin;

Prestonin kaupungin vapaa yleinen kirjasto ja museo.

mutta Amerikan kokemus näyttää, että tämä pelko on turha: ne kirjat, jotka viedään luvattomasti pois, korvaa valvomiskustannusten pieneneminen täydelleen. Merkillinen Englannin kirjasto-oloille on n. s. indikaattorin käyttäminen. Se on eräs kehys, johon on päälle tysten ladottu neliskulmaisia puuliuskoja; näiden poikkipäissä on jokaisen kirjan numero, toisessa punaisella, toisessa sinisellä värillä. Kun kirja on lainassa, käännetään punainen pää yleisöä kohti, sininen, kun se on saatavissa — kaiken tämän näkee yleisö heti lasin läpi,

jos ensin on hakenut kirjan numeron luetteloista. Indikaattori näyttää sangen mukavalta, mutta sen varjopuolia on, että se on kallis eikä sovellu hyvin suuremmille kirjastoille. ¹

Erityisesti on vielä huomautettava eräästä merkillisestä seurasta (»National home reading union»), joka aina vuodesta 1889 asti on vaikuttanut paljon — »kirjastoseuran» ohessa — kirjastojen perustamiseen ja käyttämiseen. Se pyrkii etupäässä edistämään järjestelmällistä lukemista yleensä, yhdistämään lukemista harrastavat paikkakunnallisiksi seuroiksi ja tekemään kaiken lukemisen niin hedelmälliseksi kuin suinkin apuneuvojen avulla y. m. s.

Kirjasto- ja lukusaliliike Englannissa kulkee sekin suurin askelin eteenpäin, ainakin kaupungeissa, ja tulevaisuus näyttää sangen toivorikkaalta.

Samaa voi myöskin sanoa Saksan ponnistuksista samalla alalla, vaikka se ei ole läheskään niin pitkällä kuin Englanti, saatikka sitten Amerikka.

Merkillistä on, että ensimmäinen mies, joka Saksassa kehotti yleisten kirjastojen perustamiseen, oli sen suuri uskonnollinen reformaattori Martti Luther, joka muutenkin monessa suhteessa, esim. kysymyksissä köyhien nylkemisestä ja avioliitosta, oli aikaansa edellä. Hän sanoo, että »varsinkaan suurten kaupunkien ei pidä säästää intoa ja varoja hyvien kirjastojen tahi kirjahuoneitten perustamisessa.» Mutta se heikko oras, joka

¹ Vert. Greve, *Das Problem der Bücher- u. Lesehallen*, siv. 207.

tästä nousi, meni 30-vuotisessa sodassa hukkaan. Ja sitten täytyy tehdä hyppäys aina viime vuosisadan keskivaiheille, ennenkuin tällä alalla mitään sanottavaa Saksassa saatiin aikaan. Saksankin kirjastoliikkeelle antoi Amerikka mahtavan sysäyksen. Prof. Raumer kertoo, että kun hän kulki Ohio-virralla, häntä suuresti hämmästytti »alhaisemman säädyn» korkea sivistyskanta, ja kun hän palasi kotiin, päätti hän vaikuttaa, mikäli voi, Saksan kansan kohottamiseksi henkisessä suhteessa: näin syntyi viisi »kansankirjastoa» Berliinissä vv. 1850—56. Nämä tosin eivät olleet aivan ensimmäisiä Saksassa, mutta niillä oli nähtävästi suurempi vaikutus Saksan kirjastoliikkeeseen kuin aikaisemmilla, koskapa yliopistopiirit ja vaikuttavammat henkilöt rupesivat liikettä silloin kannattamaan.

Mutta kaikki nämä »kansankirjastot» olivat, hyvästä tarkoituksesta huolimatta, väärälle pohjalle perustetut. Ensiksikin puuttui niiltä kaikki keskitys — ja se puuttuu nytkin suuressa määrässä; vielä pahempi oli, että ensimmäiset kansankirjastot olivat perustetut »kansaa» varten silloisessa merkityksessä, s. o. kansaksi katsottiin erästä, ellei aina halveksittua, niin ainakin toisista kerroksista tarkasti eristettyä yhteiskuntaluokkaa, jolle muutamia sivistyksenkin murusia tahdottiin armosta antaa. Tämä osaksi halventava leima näyttäytyi siinäkin, että usein näihin n. s. kansankirjastoihin lahjoitettiin vanhoja koulukirjoja, mitättömiä romaaneja y. m. s. roskaa ja päälle päätteeksi »luultiin, että tämmöisestä voi vaatia kiitollisuuttakin». Ja kuitenkin täytyy sanoa, että »kansalle» ja lapsille tuskin paras on kyllin hyvää. Kummaa ei siis lainkaan ole, että tämä alempi kansa itse rupesi hommaamaan itsellensä sivistyksen väli-

kappaleita, ja näin syntyivät esim. Berliinin käsityöläisyhdistys v. 1844, Hampurin työväensivistysyhdistys v. 1845, Leipzigin työväen sivistysseura v. 1861 (jossa Bebel kehittyi puhujaksi ja työväenjohtajaksi) y. m. Nämä »alemman kansan» omat seurat, varsinkin viime mainittu, vaikuttivat hyvin suuressa määrin *sivistävästi* työväkeen¹. Ja työkansan itsenäinen sivistystoiminta sai vihdoin ylempienkin kansankerrosten silmät auki, — huomattiin, että oli jotain laiminlyöty, joka oli korjattava, ellei tahdottu joutua vielä pahempaan tilaan. Vanhaan malliin perustettujen »kansankirjastojen» lukijamäärä oli alenemassa: Berliinissä oli niissä esim. v. 1881 17,593 lukijaa, v. 1891 ainoastaan 14,271.

Ruvettiinpa yläluokkalaisten omassa keskuudessaakin moittimaan ankarin sanoin asiain epätydyttävää tilaa.

Muutamat hartaat kirjastonhoitajat, kuten esim. Nörrenberg, Fritz, Schultze, jotka olivat tutkineet amerikkalaisia ja englantilaisia kirjasto-oloja, kävivät sangen innokkaasti asiaan käsiksi ja rupesivat päättäväisesti vaatimaan sen mukaista »Einheitsbibliothek»ia vanhentuneen kansankirjaston sijaan. Itse Preussin kirkollisministeri Bosse kannatti v. 1899 lämpimästi kansansivistysharrastuksia, samoin hieman myöhemmin semmoiset miehet kuin kreivi Posadowsky ja vapaaherra Rottenburg. Mutta ratkaisevan ja suuressa määrin esimerkkiä antavan askeleen astui eräs »Gesellschaft für ethische Kultur»niminen seura, joka etupäässä

¹ Tunnettua on, että itse Bebel alussa piti sivistyttämishommaa työväelle tärkeämpänä kuin valtiollista ja ammatillista toimintaa, jota Leipzigin seuraa perustettaessa Vahlteich ja Fritzsche etupäässä enemmistöä vastaan pitivät silmällä.

harrastaa siveellisyyden elvyttämistä ilman dogmaattista uskonnollista perustusta. Se avasi v. 1894 Frankfurt am M:ssa ja seuraavana vuonna Berliinissä ensimmäiset uudemmanaikaiset lukusalit *kaikille* kansalaisille uskonnollisiin ja valtiollisiin eroavaisuuksiin katsomatta. Jo seuraavana vuonna (1896) perusti Berliinin kaupunkikunta toisen, ja lyhyessä ajassa seurasi viisi muuta samassa kaupungissa (kaikkiansa on niitä jo koko tusina) ja melkoinen joukko muissa Saksan suuremmissa kaupungeissa.

V. 1898 avattiin ensimmäinen yleinen uudempien periaatteiden mukaan perustettu kirjasto Charlottenburgissa, Berliinin viereisessä kaupungissa.¹ Sillä on jo haaraosastoja ja lukusali, yhteensä niissä on 35,000 nidosta; v. 1908—9 lainattiin 280,000 nidosta yhteensä, lukusalissa kävi 170,000 henkeä; vuosimenot nousivat 75,000 Smk:aan. Lainakirjasto on auki klo 12—9, lukusali 11—10; maksua ei vaadita eikä takuuta. Sittemmin on uudenaikaisia yleisiä kirjastoja saatu toimeen Berliiniin, Bremeniin, Breslauhin, Frankfurt a/M:iin, Hampuriin, Stuttgartiin, Strassburgiin y. m.² Viimemainittu kaupunki tarjoaa hyvän esimerkin, miten voi käytännöllisesti sulattaa väliaikaisesti yhteen vanhan ja uuden ajan. Strassburgissa oli näet vanhastaan n. s. kaupunginkirjasto, jossa kirjat olivat pääasiallisesti oppineempaa yleisöä varten ja jota yhä vähemmän käytettiin, varsinkin kun uudemmanaikainen »kansankirjasto» syntyi. Molemmat kirjastot sijoitettiin samaan huo-

¹ Sen synnystä ja toiminnasta: Reyer, Fortschr. der volkst. Bibliotheken, sivv. 17—24.

² Vert. Fritz, Erfolge n. Ziele der deutschen Bücherhallenbewegung, siv. 2.

neustoon, kansantajuisimmat kirjat siirrettiin kansankirjastoon; molempien kirjastojen luettelot vaihdettiin keskenänsä, mutta kummankin itsenäisyys jäi — toistaiseksi tietysti — entiselleen.

Kerrassaan mallikelpoisen yleisen kirjaston ja lukusalin herätti sosiaalidemokraattinen kirjankustantaja ja kaupunginvaltuusmies H. Heimann v. 1900 Berliinissä eloon lahjoittamalla tähän tarkoitukseen 750,000 Smk. V. 1909 lainattiin siitä 75,000 nidosta kotiin ($\frac{2}{3}$ kaunokirj. ja $\frac{1}{3}$ muuta kirj.); lukusalissa oli esillä 541 aikakaus- ja sanomalehteä.¹ Monet muut yksityiset ovat perustaneet samanlaisia kirjastoja ja lukusaleja, kuten esim. suuret työnantajat Krupp Essenissä ja Zeiss Jenassa² — merkillistä on, että edellisissä kaikki kirjat desinfisoidaan, puhdistetaan basilleista, ennenkuin ne uudestaan lainataan —; erään Kusel-vainajan varoilla on äskettäin rakennettu sangen sievä yleinen kirjasto Saksan suurimpaan kauppakaupunkiin, Hampuriin,³ — jossa parannettu Schülken indikaattori ja »open access» ovat otetut käytäntöön —; mutta sittenkään eivät olleet v:een 1905 asti yksityisten lahjoittamat summat Saksassa nousseet yli 3 $\frac{1}{2}$ milj. Smk!

Ja kunnatkaan eivät ole suuria uhranneet yleisten kirjastojen hyväksi. Välistä on saatu toimeen joku hyvinkin kaunis (»härligt vacker»; »die schönste Bibliothek Deutschlands» Kölnissä) rakennus; mutta yleensä

¹ Vert. tästä Neue Zeit, XXIII, 1,328; Soz. Praxis, 1910, siv. 228.

² Katso esim. Soziale Praxis, 1901, n:o 23, ja Folkbiblioteksbladet, 1909, Hft 4.

³ Die öff. Bücherhalle zu Hamburg, Denkschrift 1910 (kuvitettu).

on vieläkin sangen vähän rahoja hellitetty kuntien puolelta Saksassa tähän tarkoitukseen: tosin on välinpitämättömyyden sijaan astunut myötätuntoisuus, mutta »myötätuntoisuudesta rakkauteen on pitkä matka». Vielä ollaan monessa kunnassa sitä mieltä, että »kaupunginkirjastot» ovat riittävät, vaikka niitä hyvin väkätetään.¹

Yleisten kirjastojen syntyyn on hyvin suuressa määrässä vaikuttanut eräs seura, »Comeniusgesellschaft», joka on perustettu suuren böömiläisen kasvattajan muistoksi ja jonka päätehtäviin kuuluu kansansivistyksen levittäminen. V. 1899 se lähetti Saksan kaikkien kaupunkien hallituksille tämänsuuntaisen kehotuskirjelmän, joka ei jäänyt tuloksitta. Sen perusteet ovat yleisten kirjastojen ja lukusalien perustamisessa olleet ohjeena: kirjaston hoitaminen sitä varten erityisesti koulutetun johtajan kautta;² keskitetty hallinto; kirjojen puolueeton, kaikkia suuntia käsittävä valinta; kirjaston paikka keskellä kuntaa; lukusali ja kirjasto yhdessä sekä kirjaston helppo ja esteetön käyttö.

Eräs toinen seura, »Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung», perustettu jo 1872, joka käsitti v. 1908 yli 6,000 haaraosastoa ympäri koko Saksanmaan, on etupäässä ja suurella menestyksellä toiminut maalaiskuntien sivistyttämiseksi sekä kiinteillä että varsinkin kiertävillä kirjastoilla. Viimemainittujen kirjat valitsee haluava hakija seuran erinomaisesta, 15,000 kirjaa käsittävästä luettelosta. Seura on myös ryhtynyt yhteistoi-

¹ Ks. Rein, Encyclop. Handbuch der Pädag. IX, siv. 683.

² Tätä varten on olemassa pari valmistuslaitostakin, jotka eivät ole aivan mallikelpoisia; katso Folkbiblioteksbladet, 1908, sivv. 138—147.

mintaan kansakoulujen kanssa, kuten amerikkalaiset kirjastot, hankkien niille luokkakirjastoja.¹ Paraiten kuvaa seuraava pykälä seuran ohjelmassa sen tarkoituksena: »toimittaa väestölle, jolle kansakoulu lapsuuden iässä antaa vain sivistyksen perusteet, pysyväisempiä sivistysaineita ja sivistyskeinoja, tehdäkseen heidät kykenevämmiksi täyttämään tehtävänsä valtiossa, kunnassa ja inhimillisessä yhteiselämässä».

Varsinaiset työväenkirjastot (sosiaalidemokraattiset) ovat paikoittain kukoistavassa tilassa; hyvin usein ne sentään eivät jaksa palkata taitavaa päähoitajaa, josta kirjaston menestys kuitenkin niin suuresti riippuu. Paljon on niiden edistymiseen vaikuttanut jokaisen paikkakunnan työväenkirjastojen keskitys, esim. Kölnissä, Stuttgartissa, Frankfurt am Mainissa y. m. Suurin ja parain sosialistinen työväenkirjasto on Leipzig-Plagwitz-Lindenau Schleussig'in.² Tämä kirjasto perustettiin v. 1889, jolloin siitä vuodessa lainattiin noin 100 nidosta; v. 1907 oli lainojen luku jo 26,158! Mitä tietoisuuden kasvamista tämä osoittaa paikkakunnan, erään Leipzigin esikaupungin, työväestössä, ymmärtää jokainen selittämättäkin.³ Ei tarvitse luulla, että tämä kirjasto sisältää yksinomaan sosialistista kirjallisuutta. »Ylipäänsä olisi väärin», lausuu Schultze mainitussa kir-

¹ Rein, Encyclop. Handb. der Pädag. IX, siv. 685; Palmgren, Om folkuppfostran, siv. 6 seur.

² Katso Hennigin sievää selostelua »Zehn Jahre Bibliothekarbeit» (1908) ja Schultzen kirj. siitä. Blätter für Volksbibl. u. Lesehallen, 1909, sivv. 77—83, 119—126.

³ Leipziginissä ilmestyy viime vuoden huhtikuusta saakka eräs hyvin toimitettu »kuukauslehti työväenkirjastoja varten»: Der Bibliothekar (2,50 Smk vuodessa). Siinä on myöskin arvokkaita kirjallisuuden arvosteluita.

joituksessaan, »otaksua, että kaikki sen kirjat ovat sidotut loistavan punaisiin kansiin ja että siinä ei olisi muuta kuin Bebel, Engels, Marx ja sosiaalidemokraattisten tendenssikirjailijain teokset. Vallan toisin: ainakin kaunokirjallisen osaston kirjain valinta on tosiaan korkealla kannalla.» Ja eräs sosiaalidemokraattinen arvostelija sanoo sattuvasti ¹: »Jos Elberfeldin kaupungin kirjastonhoitaja tohtori Jaeschke sangen huomioonotettavassa kirjassaan: Volksbibliotheken, ihre Einrichtung und Verwaltung (Sammlung Göschen N:o 332) uudenaikaiselta kansankirjastolta vaatii, että se myöskin sisältää sosialistista kirjallisuutta, jotta lukijat voisivat perehtyä myöskin sosialistisiin aatesuuntiin, niin täytyy meidänkin asettaa sama vaatimus työväenkirjastoillemme toiseen suuntaan katsoen.»

Olen esittänyt nämä lausunnot näyttääkseni, että olkoon hyvä kirjasto kenen perustama tahansa, sen täytyy välttämättömästi sisältää kaikensuuntaista kirjallisuutta, jos se tahtoo vastata todellista tarkoitustaan.

Ranskan kansan pohjakerroksia varten perustetut kirjastot² ovat siitä merkillisiä, että ne ehkä paremmin kuin minkään muun maan kirjastot osoittavat, *kuinka kansansivistys ja kansanvaltaisuus ilmeisesti kulkevat käsi kädessä.*

Ensimäisen yleisen kirjaston Ranskassa perusti kuuluisa kardinaali Mazarin ystävänsä Naudé'n kehotuk-

¹ Neue Zeit, XXV, 2,720.

² Ranskan kansankirjastoista yleensä: Rivista delle biblioteche, 1909, sivv. 1—6.

sesta, jolla oli ohjeena aito amerikkalainen periaate, että »kirjastonhoitajan varsinainen tehtävä vähemmin on kirjojen säilyttäminen kuin niiden saattaminen ihmisten käytettäväksi». ¹ Tämä yleinen kirjasto ei tietysti voinut siihen aikaan olla varsinaista kansaa varten. Vasta Ranskan suuri vallankumous herätti kansansivistyttämiskysymyksen eloon: Condorcet käsitti jo yleisen kirjaston kansallisen sivistyksen varsinaisena väliläppaleena, ja Lakanal, toinen oppinut, esitti v. 1793 kansalliskonventille lakiehdotuksen, jonka mukaan oli perustettava suuri keskuskirjasto ja jokaiseen silloiseen piirikuntaan (»district») pienempi yleinen kirjasto. Sangen kauniisti sanotaan tämän ehdotuksen perusteluissa, että »jokaisen yleisen kirjaston tulee olla kaikkien kansalaisten kouluna, tarjota heille kuva kaikista vuosisadoista ja kansakunnista ja ylentää heidän mieltänsä näyttämällä kaikki mitä ihmisnero on ajatellut ja aikaansaanut». Mutta suhteellisesti vähän ehdittiin saada aikaan, ennenkuin keisarikunta ja taantumus jäädyttivät nämä harrastukset. Vihdoin oltiin noin 1830:n vaiheilla samalla kannalla kuin ennen ensimmäistä vallankumousta. Mutta tämä toinen, 1830 vuoden vallankumous pani taas vallanpitäjät tyydyttämään kansansivistyksen tarvetta, ja sekä yleinen kansakoulu (1833) että yleinen kirjasto astuivat taas päiväjärjestykseen. Louis Philippen, porvarikuninkaan, synnyttämä uusi taantumus lakaisi kuitenkin nämä jäljet taas umpeen, kunnes entiset harrastukset 1848 vuoden mullistuksessa uudestaan heräsivät tukehtuakseen taas vuorostansa Napoleon »Pienen» kiristykseen. Kansanvallan kasvava merkitys

¹ Ks. Pellisson, Les bibliothèques popul., siv. 144.

1860-luvulla pakotti Napoleonin moneen myönnytykseen yhteiskunnallisella alalla, ja hänen täytyi m. m. ryhtyä levittämään sivistyksen siemeniä kansan syviin riveihin. Jo v. 1861 oli erään työmiehen (Girardin) perustama seura, »Société des amis de l'instruction», viitoittanut suuntaa, ja sen työtä jatkoivat muut seurats, »Société de Franklin», »Société des bibliothèques populaires», »Ligue de l'enseignement» (jonka perusti innokas sivistyksen harrastaja Jean Macé, hän, jonka kauris muistopatsas sijaitsee Pariisissa Buttes Chaumont'in edustalla) j. n. e.

Keisarivallan myöhemmistä kirjastoharrastuksista jäivät eloon ainoastaan n. s. koulukirjastot, jotka levisivät yli koko Ranskan ja joiden lukumäärä v. 1902 oli 43, 411 (6,978,503 nidosta ja yli 8 milj. lainaa). Niiden tarkoituksena ei ole lainata kirjoja ainoastaan koululaisille, vaan myöskin kuntalaisille yleensä; epäilemättä ne ovat jälkimäisessäkin suhteessa saaneet paljon hyvää aikaan, vaikkakaan tämä kaksinainen tarkoitus toisaalta ei ole voinut olla ilman haittoja sekä kouluille että — ja etupäässä — täysikasvuisille kuntalaisille.¹

Vasta kun Ranskan lahonnut keisarikunta kukistui Sedan'in tappelussa, rupesivat nuo kauan haudotut ja monesti taas haudatut kansankirjastoharrastukset virkoamaan ja kantamaan todellisia hedelmiä. Ranskan kansakoululaitoksen uudestiluoja, Jules Simon, nousi myöskin uudemmanaikaisten kansankirjastojen kannattajaksi, ja useampia uusia kirjastoja perustettiin ja entisiä rakennettiin uudestaan. Valtiokin ryhtyi näitä

¹ Greve, Das Problem der Bücher- und Lesehallen, sivv. 64—68.

jossain määrin ja ehdollisesti kannattamaan, mutta vaikka niitä v. 1902 oli lähes 3,000, eivät Ranskan kansankirjastot mitenkään vedä vertoja ennenmainittujen sivistysmaitten kirjastoille, ellei ota lukuun Pariisin kirjastoja, jotka monessa suhteessa, ovat mallikelpoisia¹ ja joiden tarjoomat lukuisat teokset m. m. taideteollisuuden alalta epäilemättä ovat suuresti ylläpitäneet ja kehittäneet ranskalai-
sten käsityöläisten maailmankuulua taideaistia. Mutta muilta kansankirjastoilta puuttuu rahaa, lahjoituksiakin karttuu vähän, ja näiden kirjastojen hoitajat ovat oikeastaan muissa toimissa. Kaikki tämä ynnä monet muut seikat vaikuttavat, kuten sanottu, että Ranskan kansankirjastot ovat Amerikan, Englannin ja Saksankin kirjastoihin nähden melkoisesti takapajulla.

Muitten maitten kansankirjasto-olot ansaitsevat yleensä sangen vähän huomiota.

Itävallassa ei valtio enemmän kuin kunnatkaan tee mitään kansankirjastojen edistämiseksi, vaan kaikki riippuu yksityisten ja seurojen uhraavaisuudesta. Edellisten etupäässä on prof. Reyer, joka on herättänyt eloon sekä »kansanvalistusseuran» v. 1886 että »keskuskirjastoseuran» v. 1898: molemmat ovat toimineet kansankirjastojen ja lukusalien perustamiseksi. Mutta tämä on johtunut siitä, että jo paljoa ennen työväki itse rupesi täälläkin semmoisia hommaamaan: jo ensimmäisen, työ-

¹ Vert. Reyer, Fortschritte der volksthüml. Bibliotheken, sivv. 53—66.

väestön v. 1868 perustaman »työväensivistysseuran» (»Arbeiterbildungsverein») ohjesäännöissä on kirjastojen perustaminen tärkeänä pykälänä, joka on laajasti toteutettukin (v. 1903 oli kirjastoja 3,000). Aivan oikein sanoo sentähden H. Heller:¹ »Jos vielä tarvittaisiin todistusta siitä, että uudenaikainen (sosiaalidemokraattinen) työväenliike on ihmiskunnalle erinomaisen tärkeä sivistystekijä, niin olisi tämä tosiasia riittävä.» Ja hän vakuuttaa asiantuntijana, että »monet tuhannet järjestyneet työmiehet uhraavat viikkopalkastaan 8—12% kirjojen, lentolehtien ja aikakauslehtien ostamiseen». Mutta valtion ja kuntien nurjuus kansankirjastoja kohtaan on pakottanut asianomaiset Itävallassa (paitsi Zwittau'n erinomaisessa, miljonäärin perustamassa kansankirjastossa, turvautumaan »lainamaksuun» (Leihheller), joten kirjastojen käyttäminen ei ole maksuton; tämä seikka taas sulkee pois varattomimmat (ainoastaan noin $\frac{1}{3}$ lukijoista on käsityöläisiä ja työväestöä).

Heimokansamme unkarilaisten kansankirjastot ovat elpymään päin, vaikka hyvin harvoilla vielä edes on omaa rakennustakaan.² »Kansallisneuvosto» niitä hoitaa, käyttäen vuosittain kirjojen ostoon ja huonekalustoon noin 130,000 Smk. Erittäin kukoistavassa tilassa näkyy, päättäen Schultzen³ selostuksesta, Siebenbürgenin noin 200,000 henkeen nousevan saksalaisen väestön kansankirjastolaitos olevan. Sivistyskanta onkin

¹ Reyer, Fortschr. der volksth. Bibliotheken, sivv. 140—144.

² Vert. Gulyas, Les bibliothèques pop. de la Hongrie (Le Bibliographie moderne, etenkin siv. 118).

³ Freie öffentliche Bibliotheken, sivv. 233—237 (ehkä saksalais-kansallisella värityksellä).

täällä sangen korkea: analfabeetteja ei ole yhtään, ja lukuhalu ylläpitävät monet kansan keskuudessa syntyneet lukuseurat. Kansankirjastot ovat, kuten Ranskassakin, suuressa määrässä koulukirjastoja, joihin on pääsy kaikilla kansalaisilla ja joihin ostetaan paljon kirjallisuutta täysikasvuisiakin varten.

Skandinaavian maitten kansankirjastot ovat niinkään menossa eteenpäin. Tanskassa sekä valtio että kunnat rupeavat asiaa yhä enemmän kannattamaan korotetuilla raha-avustuksilla, ja useat seurukset, etenkin »tanskalaisten kansankirjastojen seura» (se julkaisee myös aikakauslehteä »Bogsamlingsbladet»), toimivat samaan suuntaan, mutta $\frac{1}{3}$ kaupungeista ja $\frac{1}{3}$ pitäjistä on vielä kirjastoja vailla; pääkaupunginkin kansankirjastot ovat pieniä, ilman keskitystä, ja niissä otetaan »lainamaksua.»¹ —

Norjan kansankirjastojen luku on suuresti kasvanut: v. 1873 niitä oli 254, v. 1900 650, joita valtio avustaa 200 kruunulla tai vähemmällä kutakin, jos asianomainen kunta antaa yhtä paljon.² Suurimpia kunnallisia yleisiä kirjastoja on Bergenin, jossa v. 1900 oli 80,000 nidosta, ja Deichmanin kirjasto Kristianiassa.³ Tämä uudenaikainen yleinen kirjasto, jonka ylihoitaja on Norjan etevin mies sillä alalla, Nyhuus, perustettiin jo v. 1785: enimmäkseen se silloin sisälsi kirjallisuutta

¹ Ks. Folkbiblioteksbladet, 1908, sivv. 74—78.

² Norway, Official publication for the Paris exhibition, 1900, siv. 279.

³ Ks. Folkbiblioteksbladet, 1907, siv. 38 seur. Norjan kansankirjastoista yleensä: Nyhuusin kirj. julkaisussa Rivista delle biblioteche, 1908, sivv. 169—173.

oppineita varten, mutta v:sta 1852 asti on kävijäin enemmistö tavallisesti ollut kansan pohjakerroksista. Se on aivan amerikkalaiseen malliin järjestetty: sillä on useampia haaraosastoja kaupungissa, oma nuorison-osasto (kirjat nähtävät rautaverkon takana), »open access»-järjestelmä (enimmin käytetyssä osastossa), lukusali auki koko päivän, kirjasto klo 1—8 p.; täten onkin lainaus v. 1906 käsittänyt yli $\frac{1}{2}$ milj. nidosta. Aivan uudenaikaisella kannalla on myöskin Trondhjemin kansankirjasto,¹ jossa on m. m. »open access» täysikasvaneille ja rautaverkkolaitos nuorisolle; takuuta ei vaadita useimmilta j. n. e. —

Ruotsin kansankirjasto-olot ovat vielä jotenkin takapajulla. Valtio ei anna kuin kaikkiansa 60,000 kruunua vuodessa samalla ehdolla kuin Norjassa tähän tarkoitukseen; yksityiset eivät lahjoita juuri mitään, ja ainoastaan puolessa koko maan kunnista on kirjasto. Seurat, kuten »Folkbildningsförbundet», »Verdandi» ja »Heimdal», ovat kuitenkin kiitettävällä innolla toimineet asian hyväksi, mutta vasta viime vuosina on ollut kysymyksessä yhteisen keskuskirjaston perustaminen pääkaupunkiin. Muutamissa kunnissa (esim. Västervikissä) ovat kaikki kunnassa olevat kirjastot jo yhdistetyt yhdeksi kunnankirjastoksi. Ruotsissakin, kuten yleensä muuallakin, ovat kansan syvät kerrokset itse käyneet tämän sivistysliikkeen etunenässä. Aivan oikein sanoo Tukholman työväenkirjaston ansiokas johtaja Fr. Nilsson:² »Nyrpistettäköön nenää kuinka paljon tahansa niille kirjastoille, joita työväen- ja raittiusyhdis-

¹ Ks. Blätter für Volksbibl. u. Lesehallen, 1909, sivv. 16, 17.

² Ks. Folkbiblioteksbladet, 1909, siv. 134.

tykset ovat perustaneet, ne ovat kuitenkin syvien rivien sivistystarpeitten todistajina, tarpeitten, joita ei toisella ja paremmalla tavalla ole tyydytetty.» Ja nykyään on Tukholman työväenkirjasto Kansantalossa (Folkets hus) suurin kansankirjasto koko Ruotsin maassa.¹ Ruotsin sosiaalidemokraattinen liitto ehdotti v. 1891 tämmöistä monista pienistä työväenkirjastoista kokoonpantua yhtenäistä kirjastoa, ja aate toteutui seuraavana vuonna. »Työväen kirjastoliitto» ylläpitää tätä kaunista sivistyslaitosta siten, että siihen kuuluvat yhdistykset joka jäsenestään suorittavat n. 5 penniä vuosineljänneksittäin. V. 1905 oli kirjastossa noin 20,000 nidosta ja lainojen luku oli 82,500. Tukholman työväenopistolla on myöskin oma kirjasto, joka on nopeasti kasvamassa. — Toinen suurenmoinen, uudenmallinen kansankirjasto on »Dicksonin kansankirjasto» komeassa rakennuksessaan Göteborgissa.² Sen perusti v. 1861 ruukinpatruuna Rob. Dickson. V. 1902 oli siellä lähes 9,000 nidosta ja lainain luku 25,000; v. 1905 oli jo lainaus kaksinkertainen (*ilman* takuuta tapahtuva).

Vihdoin huomautettakoon, että Ruotsissakin on tehty se havainto,³ että kirjastojen kukoistus on suoranaudessa suhteessa koko kansakoululaitoksen kehitykseen. —

Kaikkien muitten maitten kansankirjastot ja lukusalit ovat siinä tilassa, ettei maksa vaivaa niistä lähemmin puhua.

Hallituksen valonarkuus esim. Venäjällä on aivan

¹ Ks. Nilssonin kirj. »Lucifer»issa, 1902, n:o 2, siv. 26 seur.: »När arbetarne läsa.»

² Ks. Folkbiblioteksbladet, 1907, siv. 153 seur.

³ Ks. Folkbiblioteksbladet, 1908, siv. 164.

silmäänpistävä.¹ Mutta sittenkin on onnistuttu perustamaan niin sanottuja »sunnuntaikouluja», joissa opetetaan halullisia syvien rivien henkilöitä lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan, ja joissa etevimmille oppilaille annetaan muitakin tiedon alkeita. Ja nämä sunnuntaikoulut ovat sitten, esim. Nishni-Novgorodissa ja Wjatkassa, antaneet aiheen vaatimattomien kansankirjastojen perustamiseen. Erityisesti ovat tässä mainittavat nuo omituiset, Venäjän oloja kuvaavat »katukirjastot»: joku kuva, johon on liitetty lyhyt teksti, tahi jonkun paloittelun pikku kirjasen irtonaisia lehtiä kiinnitetään katupylyväaseen tai seinään, niin että niitä voi vaivatta lukea, ja täten on lukuhalu kansassa saatu koHoamaan. Mainitsematta eivät myöskään saa jäädä ne erityiset varokeinot, joihin Venäjän poliisihallinto on ryhtynyt esim. Puolassa.² Ensinnäkin ovat esim. kaikki Darwinin, Millin, Giden, Spencerin, Bucklen, Huxleyn, Haeckelin, Victor Hugon, Heinen, Ibsenin, Balzacin, Shelley'n ja Zolan teokset — kielletyt, puhumattakaan tietysti varsinaisesta sosialistisesta kirjallisuudesta! Toiseksi täytyy jokaisen puolankielisen kirjan käydä sensorin käsien läpi, ja kun se sitten mahdollisesti on päässyt painosta, tulee toisen virkakunnan antaa lausuntonsa, sopiiko se kansankirjastoihin! Mikä hirveä henkinen pimeys tästä on seurauksena, sen ymmärtää jokai-

¹ Ks. esim. N. Tshehovin selostusta kirjassa »Ryssland, skildradt af ryssar» ja Pellisson, Les bibl. pop., sivv. 134—143. Aivan vähän tietoja kansankirjastoista on teoksessa »La Russie à la fin de 19 siècle par Kovalevsky (1900), siv. 940, vaikka tämä teos muuten sisältää paljon Venäjän oloista.

² Ks. Reyerin kirjaa Fortschr. der volkst. Bibl., sivv. 73—77 (puolalaisen Jannez'in tekemä selostus).

nen ajatteleva ihminen helposti; hän ymmärtää myöskin, että tämmöinen järjestelmä pakostakin synnyttää salaista kirjallisuutta, jota nälässä sitä suuremmalla halulla ahmitaan.

Kun nyt useimpien sivistysmaitten harrastukset syvien rivien sivistystason kohottamiseksi yleisten kirjastojen kautta ovat esitetyt, on näistä kirjastoista vielä esitettävä muutamia yleisiä piirteitä, varsinkin semmoisia, joista ylempänä on aivan vähän tai ei ensinkään puhuttu.

Kaikkia kansalaisia varten perustetun kirjaston rakennus on tietysti sijoitettava asianomaisen alueen keskipohdalle ja haaraosastoja on perustettava syrjäosiin: välistä on kuitenkin suuremmissakin kunnissa, kuten esim. Pariisissa ja Kööpenhaminassa, *ainoastaan* haaraosastoja. Amerikan »delivery-station»ista, jossa ei ole ensinkään kirjoja, on päästävä niin pian kuin suinkin, koska moni lainaaja ei mielellänsä tahdo kahta kertaa juosta samassa paikassa hakemassa kirjaa, joka sitten ehkä onkin muualla lainassa.¹ Kirjaston ulkomuodosta on huomattava, että sen pitäisi, kuten jokaisen rakennuksen, sopivalla tavalla kuvata sitä tarkoitusta, jota varten se on olemassa. Ja hyvin tärkeä asia on, että silmäänpiistävä kirjoitus ja illalla samanlainen palavassa lyhdyssä ilmoittavat, että siinä on suuri kansan sivistyslaitos: semmoinen reklaami houkuttelee aivan varmaan monen pois kapakasta ja joutavasta ajanvietosta. Lukusalit

¹ Ks. Greve, Das Problem der Bücher- u. Lesehallen, siv. 149.

ovat vielä enemmän kuin itse haarakirjastot, elleivät ole näihin yhdistetyt, sijoitettavat kaupungin laitaksi,¹ joissa työkansaa asuu, sillä muuten tämä niistä huolimatta edelleen kulkee kapakoissa, joissa saa olutta y. m.; viimeainitusta syystä on Göteborgin lukusaliin yhdistetty pieni ravintolaliike ilman juovutusjuomia: asialle todelliseksi hyödyksi vai vahingoksi, on vaikea sanoa. Kylpylaitoksen läheisyys ainakin lienee lukusalissa käynnille eduksi. Hiljaisuuden edistämiseksi aikakauslehtiä luettaessa ovat nämä asetettavat, jos mahdollista, eri huoneeseen kuin sanomalehdet: jälkimäiset ovat amerikkalaisissa ja englantilaisissa lukusaleissa aina kiinnitetyt pulpettiin, jonka edessä lukija *seisoo* lukiessaan.

Kirjahyllyt ovat uudemmissa kirjastoissa yleensä asetetut suorakulmaisesti ikkunaseinää vasten eivätkä ole 2 tai 2 1/2 metriä korkeammat, jottei tarvittaisi rappusia ja tikapuita, jotka paitsi sitä, että voivat olla vaarallisiakin, hidastuttavat lainausta; kirjahyllyt ovat sukkelasti nostettavissa ja laskettavissa kirjoja siirtämättä, laudoilla on useampia siirrettäviä, läkkipellistä tehtyjä vinkkelejä, jotka estävät jäljelle jääneitä kirjoja kaatumasta, jos joltakin hyllyltä on otettu suurempi määrä lainaan. Jotta voisi ylettyä korkeammalle kuin pari metriä, on laitettu vähän yläpuolelle alinta kirjariviä hyllyn suuntaan kulkeva, hieman siitä ulkoneva rautainen tanko, jolle hoitajat voivat astua hakiessaan ylinnä olevia kirjoja.

Kirjaston täyttäminen tapahtuu etupäässä päähoi-

¹ Ks. Krupp-kirjaston ansiokkaan hoitajan Ladewigin kirj. Blätter für Volksbibl. u. Lesehallen, 1909, sivv. 145—152, 183—190.

tajan toimesta asiantuntijain avulla, usein myöskin pienemmissä kirjastoissa erityisten »malliluettelointen» nojalla.¹

On selville saatu, että useimmiten 70—80 % kaikista kansan syville riveille lainatuista kirjoista on n. s. kauno-kirjallisuutta. Tämän johdosta ovat yleisten kirjastojen vastustajat väittäneet, ettei sovi tämmöiselle sivistykselle liian paljon aineellisesti uhrata: 25 % opettavaista kirjallisuutta — ja tästä lankeaa tavallisesti hyvin pieni määrä naisten osalle —² ei vastaa niitä suuria kustannuksia, joita suuret yleiset kirjastot vaativat.

Tämä katsantokanta on kuitenkin aivan väärä. Ensin on otettava huomioon, että työväki tavattoman pitkän työpäivän perästä useimmiten iltasella ei jaksa sulattaa enemmän ajatusta kysyvää kirjallisuutta. Ensimmäinen ehto, että sivistys ja lukuhalu, mitä vakavampaan kirjallisuuteen tulee, kasvaisivat, on siis työpäivän lyhentäminen. Sillä Rae on jo kuuluisassa teok- sessaan³ todistanut, että esim. englantilaiset ja austraaliaiset työmiehet, joilla yleensä on korkeintaan 8-tuntinen työpäivä, käyttävät joutoaikansa etupäässä

¹ Semmoisen on julaisut esim. »Zentralverein zur Begründung von Volksbibliotheken»: »Volksbibliotheken», jossa on 239 sivulla hyvin laajat tiedonannot Saksan paraimmasta kirjallisuudesta (hintaa 1,25 Smk); (tämän lisäksi voi käyttää Brockhaus Allgemeine Bibliographie); samanlainen on englanninkielellä Sonnenscheinin »Best Books»; (erikoisalalla fabiolaisseuran julkaisema »What to read on Economic and Social Subjects»); Catalogue de Livres pour bibliothèques populaires ranskaksi (lisäksi Soudier, Bibliographie française) y. m.

² Ks. esim. Reyer, Fortschr., siv. 113.

³ Rae, Der Achtstundenarbeitstag, siv. 111 ja 249; vert. Soz. Prax. V Jgg (1896), siv. 861.

lukemiseen, ja yleisesti tekevät nykyään lakossa-olevat työmiehet samoin, jos heillä vain on tilaisuutta. Ja Pfannkuche¹ todistaa tämän tosiasian aivan oikeaksi. Kaikissa tapauksissa on nykyään työväen käyttämä kirjallisuus paljon parempaa kuin ennen eikä suinkaan huonompaa kuin pari, kolme vuosikymmentä sitten, vaikka suunnattoman paljon sillä alalla työtä tarvitaan. Ja tämän lisäksi tulee vielä pari tärkeää näkökohtaa.

Ensiksikin eivät romaanit ja senkaltainen kirjallisuus ole vain ratoksi ja ajanvietteeksi (passe-time, passer-temps.)² Ne sisältävät, jos ne ovat hyviä, tavattoman paljon yleviä ja jaloja aatteita ja käsittelevät ainakin nykyään suuressa määrässä ajan korkeimpia ja tärkeimpiä kysymyksiä. Ja jos ne sen lisäksi myöskin sisältävät rakkautta, niin eihän se ole sen pahempaa, — rakkauden vallassahan me kaikki tahi melkein kaikki tässä maailmassa olemme. Ei pidä vain niiden johdosta antautua pilventakaiseen rakkauden hourailuun ja todellisuutta huonosti vastaaviin unelmiin — kuten etenkin nuoret neitokset usein »sankari-ihanteissaan» valitetavasti tekevät.³ Itsessään hyvät romaanit kasvattavat ihmisiä. Ja vielä lisäksi, ne kasvattavat heissä myöskin kauneudenaistia ja kauneuden palvelemista, kuten

¹ Was liest der deutsche Arbeiter? sivv. 46, 47.

² Ellen Key, »Skönhet för alla», siv. 28: »han läser en bok för att få tiden att gå; ej för att få näring åt sin tanke, sin inbillning, sin känsla. Men den andra människan går omkring i sitt arbete med bokens lif i sin själ.»

³ Muistan vielä, mitenkä syvälle aikoinaan painui nuoreen mieleeni prof. Estlanderin lausunto estetiikan luennolla, että romaani luo ihmiselle ihanteellisuuden hetken, mutta ei todellisuutta.

kaikki taiteen luomat, ja se ei ole mikään vähäinen asia. Kaunokirjallisuus ei siis mitenkään semmoisenaan ole tuomittava — päinvastoin!

Yllämainitun perusteella tulee yleisen kirjaston hoitajan hankkia kirjastoon hyvää kaunokirjallista lukemista melkoisessakin määrässä, koska laajat kansankerrokset nykyisissä olosuhteissa semmoista suorastaan *tarvitsevat*. Ellei näin menetellä, kääntyy suuri osa yleisöstä n. s. kolportage- eli »kelloromaani»-kirjallisuuden puoleen, jonka kuolettaminen juuri on yleisen kirjaston päätehtäviä. Sillä tämä kirjallisuus on jo kasvanut oikeaksi maanvaivaksi. Eräs kertomus Ludvig II:n kuolemasta esim. levisi yksistään Berliinissä 50,000 kpl., toinen kruununprinssi Rudolfista 180,000 kpl., »Die Geheimnisse von Mariaberg» (»Mariabergin salaisuudet») 200,000 kpl., »Piccard, der grösste deutsche Räuberhauptmann» (»Piccard, Saksan suurin rosvopäällikkö») 600,000 kpl., ja »Der Scharfrichter von Berlin» (Berliinin pyöveli») 3,000,000 kpl. (puhdas voitto 1 1/2 milj. Smk).¹ Ylioppilaat, koulupojat, työväki, varsinkin palvelijattaret, ovat tällaisen kirjallisen saastan paraimmat ostajat. Erään kansakoulun jatkoluokan oppilaalla oli 1,500 nidosta tätä roskaa;² jos kirjastoihin tällaisista ala-arvoista kirjallisuutta eksyy, saa se sielläkin paljon lukijoita.³ Koko roskaromaani annetaan pieninä 10 pennin vihkosina, mutta silti teos

¹ Ks. Dokumente des Fortschritts, II, siv. 825; Greve, Das Problem, siv. 113 seur.

² Sozial. Monatshefte, 1910, siv. 133.

³ Neue Zeit, XXV, 2,719 (16,000 lainasta 336 ala-arvoisen kirjailijan [Karl May'n] osaksi).

tulee lopulta hyvin kalliiksi (esim. 20 mk 2 mk:n asemesta), joten kannattaa antaa joku palkintokin; monesti on tämä, esim. joku kello, pääasianakin, ja se saadaan heti kun kirjallisesti sitoudutaan lunastamaan koko tuo kirjallinen nerontuote.¹ Kun suurin osa tästä roskakirjallisuudesta käsittelee rikoksia ja rikollista toimintaa (tavallisesti ilman vastalauseita), herättää se rikollisia vaistoja lukijassa, niin että poliisihallintokin usein on katsonut tarpeelliseksi ruveta sitä ehkäisemään.² Tämmöiset toimenpiteet tuskin paljoo auttavat. Paremmat tulokset saavutetaan hyvän kirjallisuuden ja juuri etupäässä, kuten sanottu, hyvän kaunokirjallisuuden levittämällä. Harvoin tarjoovat yksityiset lainakirjastot, kuten Mudien Lontoossa (arvatenkin maailman suurin kirjasto³ melkein yksinomaan siivoa kirjallisuutta — ne kun etupäässä tahtovat ansaita rahaa —, ja sentähden ovat kaunokirjallisuuden valitut tuotteet yleisissä kirjastoissa tarpeen, jotta kansa niiden vaikutuksesta vieraantuisi roskakirjallisuudesta. Erityisesti on sitäpaitsi huomioon otettava, että syvät rivit vähitellen kaunokirjallisuudesta, kun se ensin on herättänyt lukuhulun, kääntyvät yhä enemmän muuhun kirjallisuuteen, historiallisiin teoksiin, elämäkertoihin, maantieteellisiin kertomuksiin ja siten yhteiskunnalliseen, vieläpä filosofiseenkin kirjallisuuteen.

¹ Schultze, Freie öff. Bibliotheken, siv. 317.

² Blätter für Volksb. u. Leseh., siv. 97.

³ Se käsitti jo v. 1896 (ks. Reyer, Handb. des Volksbildungswesens, siv. 160) 3 1/2 milj. nidosta, kun Pariisin kirjasto vain sisältää noin 3 milj. ja British Museum vielä hiukan vähemmän.

Tämä on jo todistettu tosiasia.¹ Mutta yleisön maku muuttuu parempaan päin vähitellen, eikä silmänräpäyksessä, ja se muuttuu etenkin jos yleiset kirjastot järkkähtämättömästi pitävät kiinni siitä periaatteesta, ettei milloinkaan »alennuta tekemään myönnytyksiä *huonolle* maulle», kuten esim. Hennig² vakuuttaa tehtävän Leipzig-Lindenau'n sosiaalidemokraattisessa kirjastossa. Tietysti on tämä huolellisuus erittäin paikallaan, kun on kysymys kirjojen valinnasta nuorison osastoon. Kirjastot saavat tässä suhteessa monesti tehokasta apua ja myötävaikutusta valtiolta, kuten esim. Unkarissa,³ tahi yksityisiltä seuroilta.⁴ Lahjojenkin suhteen, joita kirjastoille annetaan, tulee samoista syistä olla hyvin ankara. »Kaikki lahjat ovat, ennenkuin ne pannaan kirjastoon, tarkastettavat, ja sopimaton on karsittava niistä pois.»⁵ Tämmöisellä toiminnalla päästään vihdoin hyviin tuloksiin: Leipzig-Lindenau'n työväenkirjastossa esim. on vain $\frac{1}{3}$ kaunokirjallisuutta, ja lainoista ei kolmasosakaan (30,884 — 74,372) ole kaunokirjallisuutta (tosin 18,883 lainaa tulee nuorison kirjallisuuden osalle).

Kun joku teos on kirjastoon tilattu ja saapunut, on se ensin merkittävä — otaksutaan näet, että kirjastossa jo on olemassa pääluetelo — lisäluetteloon (»standard

¹ Ks. esim. Neue Zeit, XXIII, 1,328 (Heimann'in kirjastosta Berliinissä). Samoin on prosenttisuhde muuttunut Hampurissa (Öff. Bücherh. in H., siv. 39) y. m.

² Ks. Hennig, Zehn Jahre Bibliotheksarbeit, siv. 4.

³ Ks. Dokumente des Fortschritts, II, siv. 715.

⁴ Schultze, Freie öff. Bibl., siv. 264 (»Jugendschriften-ausschüsse»).

⁵ Hennig, Zehn Jahre, siv. 5.

accession book»), jossa on seuraavat sarakkeet: ¹ 1) juokseva numero, 2) kirjan tulopäivä, 3) kirjan nimi, painopaikka, vuosi ja koko, 4) nidosten lukumäärä, 5) side, 6) osasto, jonne se on pantava, 7) mistä saatu, 8) hinta, 9) muistutuksia. Kaikki teokset, jotka ilmestyvät vihottain tai nidoksittain, sekä ilmestyneet aikakauslehdet kirjoitetaan erityiseen jatkolistaan.

Sitomattomat kirjat — ja semmoisia on melkein yksinomaan tilattava yleisiin kirjastoihin — ovat heti lähetettävät sijojalle; mukaan on aina pantava luettelo sidottaviksi annetuista teoksista, jonka sijoja kuittaa. Kirjat ovat sidottavat joko dermatoidi- tai granitolkansiin, joita molempia voi pestä, tai ovat ne, kuten Kruppin kirjastossa, varustettavat irroitettavilla kansilla, joita voi ajoittain puhdistaa;² selkään ja nurkkiin on käytettävä englantilaista moleskiiniä, nahkantapaista liinavaatetta, johon leveällä kynällä voi piirtää, jos itse tahtoo, ilman vaikeuksia kirjan nimen ja numerot. Leipzig-Lindenau'n kirjastossa käytetään tätä varten punaista 3 cm leveätä kalikonauhaa, joka liimataan selkään siten, että päät joutuvat päällyspaperin alle (täten etiketti ei milloinkaan putoa pois). Tähän liuskaan painaa kirjastonhoitaja erityisesti löysistä kirjaimista ja numeroista kokoonpannuilla leimasimilla jo-

¹ Tässä ja seuraavassa olen pääasiallisesti seurannut Nörrenbergin pientä oivallista teosta »Volksbibliothek», »Hennigin »Zehn Jahre Bibliotheksarbeit» ja Greven erinomaista »Das Problem der Bücher- und Lesehallen».

² Tämä puhdistus tapahtuu yleisen siisteyden takia, osaksi myös terveydellisistä syistä, vaikka tosin tautien leviämistä kirjojen kautta nähtävästi on liioiteltu; vert. Greve, Problem, siv. 254.

kaisen kirjan selkäleiman. Selät ovat erivärisiä, jotta värin mukaan helposti voi asettaa kirjat eri osastoihin: täten eivät myöskään eri osastojen kirjat pahasti sekaannu toisiinsa. Mitä aikakauslehtien sitomiseen tulee, on tässä mainittava eräs uusi keksintö, joka poistaa sen epäkohdan, että joku edellinen aikakauslehden vuosikerta makaa ehkä viikkokausia mallina kirjansitojalla: tämä valmistaa itsellensä helpommista aineista malliselän, jota hän sitten joka vuosi käyttää, vaatimatta malliksi asianomaista kirjaston nidosta.¹

Varsinaisia kirjalueteloita varten käytetään nykyään yksinomaan tai pääasiallisesti *lippujärjestelmää*.² Jokaisesta kirjasta pannaan säilyyn ainakin kaksi lippua: toinen nimiluettelo («nominaaliluettelo»), toinen asia- eli «reaaliluettelo» varten. Edellinen kokoelma näyttää kirjaston kirjat tekijäin ja kirjatitteliin mukaan aakkosellisessa järjestyksessä, toinen taas koko kirjaston aarteet «systemaattisesti» eli eri tieteenhaarojen mukaan. Tämä systematiseeraus tapahtuu niin, että ensin erotetaan joku kymmenkunta päätiedettä (esim. Historia, Taloustiede, Filosofia y. m.), joille kullekin annetaan eri kirjain, paraimmiten asianomaisen tieteen nimen alkukirjaimen mukaan (H. T. F. y. m.), ja joka tiede jaetaan alaosastoihin (esim. Taloustiede: taloustieteen historiaan, sosialismiin, rahaoppiin, jotka voi merkitä pienillä kirjaimilla h, s, r); kussakin tämmöisessä ryhmässä merkitään sitten joka kirja numerolla: siis esim. Ts 325 = so-

¹ Katso tästä tarkemmin Zentralblatt für Bibliothekswesen, XXVI Jgg (1909), siv. 177 seur.

² Liput säilytetään avonaisissa läkkirasioissa, ja niiden alapuolella on reikä, jonka läpi metallitanko pistetään, jotta ne pysyisivät paikoillaan.

sialistinen teos 325. Kuitenkin täytyy eri osastoissa olla paljon lippuja, jotka viittaavat siihen osastoon, jossa kirja tosiaan on, sillä moni teos voi kuulua useampiin osastoihin. Itse kirjastossa asetetaan tietysti yleisöä lähimmiksi ne osastot, joita enimmäin käytetään: kaunokirjalliset, luonnontieteelliset ja nuorison kirjat. Sitäpaitsi tarvitaan yleisöä varten painettu luettelo koko kirjastosta¹ ja vähänväliä ilmestyviä lisäluetteiloita — elleivät varat ole kovin niukat. Suuremmissa kirjastoissa on vielä, varsinkin Amerikassa, nominaali- ja reaaliluetteloista yhdistetty aakkosellinen kokonaisluettelo («dictionary catalogue») sekä viittauksettomista nimilipuista muodostettu »standard-luettelo», joka osoittaa, missä järjestyksessä kirjat ovat itse kirjahyllyillä.

Lainaksi-anto yleisestä kirjastosta tapahtuu ehdottomasti paraiten ja nopeimmin n. s. Browne'n järjestelmän mukaan. Jokainen lainaaja allekirjoittaa painetun sitoumuksen, että hän noudattaa kirjaston lainasääntöjä, ja saapi sitten kaksi kovasta paperista tehtyä taskua, toisen kaunokirjallista osastoa, toisen, erivärisen, muuta kirjavarastoa varten (kuva a seur. siv.). Tälle taskulle kirjoitetaan kirjaston nimi, lainataskun numero, lainaajan nimi, ammatti ja asunto. Kun nyt lainaaja pyytää kirjan, otetaan eräästä kirjan kannen sisäpuolelle kiinnitetystä toisesta taskusta kortti, jossa on kirjan luettelonumero (esim. Ts 325) sekä kirjan ja sen tekijän nimi (kuva b), ja pistetään lainaajan taskuun, joka heitetään johonkin koriin. Kun *lainauspäivä on*

¹ Tämä luettelo on paras julaista osina, eri tieteenhaarojen mukaan; ainakin on kaunokirjallisuuden luettelo erikseen julkaistava.

Tätä käytännöllistä järjestelmää aletaan yhä enemmän käyttää Amerikassa, ja m. m. Deichmannin kirjastossa Norjassa ja Tukholman Työväenkirjastossa se on käytännössä.

Ellei kirja saavu kirjastoon määräpäivänä, käytetään painettuja muistutuslippuja ja vihdoin sakkoja tahi lainaoikeuden menettämistä, joka yleensä on sangen tehokas keino.¹ Takausvaatimukset ovat Hennigin vakuutuksen mukaan sangen tehottomia ja yleensä tarpeettomiakin.

Kaksi seikkaa on ennen kaikkea omiansa kiinnittämään yleiseen kirjastoon osanottoa ja luottoa syvien rivien puolelta: maksuttomuus ja puolueettomuus.

Itävallassa² esim. on käytetty suuremmassa määrässä lainamaksua, ja senvuoksi, kuten jo huomautettiin, siellä on suhteellisesti pieni osa lainaajista varsinaista työväkeä. Kun maksu eräässä Massachusetts'in kaupungissa poistettiin, nousi lainaajien luku heti 41,000:sta yli 150,000:een.³

Vielä enemmän, kuin maksua pelkäävät syvät rivit *nykyään* valtiollista, uskonnollis-dogmaattista tahi työnantajain holhousta kirjastojen suhteen. Schultze³ kertoo, että H. Freese, eräs Saksan inhimillisimmistä työnantajista, oli tarjonnut kirjaston työväestöllensä, mutta tämä kiitti tarjouksesta, ja kun Freese työmiehiltään kysyi, miksi he eivät kirjastosta huolineet, vastasivat he, että ne kirjat, jotka olivat hänelle, työnantajalle,

¹ Reyer, Fortschritte, siv. 137, on tästä antanut erään kuvauksen.

² Nörrenberg, Volksbibliothek, siv. 11. Vert. Greve. Problem, siv. 321 seur.

³ Schultze, Freie öff. Bibl., siv. 327.

mieleen, eivät heitä miellyttäneet ja päinvastoin. Vasta kun Freese takasi työväelle täydellisen valintavapauden kirjojen suhteen, suostuttiin tarjoukseen mielihyvällä. Sangen kauniisti lausuukin tässä asiassa prof. Fr. Alb. Lange, tuo todellinen työväenystävä:¹ »Sivistys! Mikä kaunis sana! Se on paraimpia tarkoituksia, joihin voimme pyrkiä, ellei kaikkein korkein. Mutta kuitenkin ei se saa olla minään, ei edes väliaikaisena, erottavana seinänä etuoikeutettujen ja etuoikeudettomien ihmisten välillä. Vaikka sinulla olisi sivistystä sanan korkeimmassakin merkityksessä, ei kanssaihmissi sinun rinnallasi ole mikään lapsi. Joko sinä alennat hänet orjaksi — niin kauan kuin kahleet kestävät — tai sinä tunnustat hänet vapaaksi ihmiseksi ja pääasiassa itsesi vertaiseksi. Talutusnuora ei kuulu sinulle seurustellessasi ihmisten kanssa, vaikkapa olisit heidän suhteensa jättiläinen tietojesi puolesta.»

Melvil Dewey, Amerikan ehkä älykkäin kirjastonhoitaja, väittää, että »ihmissielun suuri portti ei ole korva, vaan silmä». Ja eräs ranskalainen kirjailija on sitä mieltä, että »kansanmiehen todellinen koulu on kirjasto».

Tämä on epäilemättä vain rajoitetussa määrässä totta. Kirjoitettu sana pääsee paljo laajemmalle leviämään kuin puhuttu, sillä tietysti voi pieni hyvä kirja tunkea useampiin paikkoihin kuin elävä *hyvä* puhuja. Mutta yhtä varmaa on, että puhuja voi juuri elävällä sanalla sukeltaa paljoa syvemmälle kuulijain sydämiin

¹ Lange, Die Arbeiterfrage³, siv. 358.

kuin kuollut kirja, jos puhuja todellakin *osaa* puhua. Jos hän ei ole puhujaksi luotu, s. o. pääasiallisesti jos hän ei voi kiinnittää kuulijain huomiota todelliseen kuulemisen hartauteen, silloin on yhtä hyvä, jos kuulijat lukevat esityksen jostakin kirjasta. Puhujalavalle ei saisi astua kukaan, joka ei sano sanottavaansa vapaasti, — korkeintaan pitäen pääpykälät paperilla muistin avustamiseksi. Esitelmänpitäjä, joka lukee koko sanottavansa paperista, ei ole mikään esitelmänpitäjä, vaan jonkinlainen esilukija. Sillä tuskin milloinkaan voi tällainen lukija panna esitelmäänsä sitä elävyyttä, sitä pontta ja sitä joustavuutta, joita ominaisuuksia esitelmänpitäjältä voi syystä vaatia ja joiden puutteessa puhuttu sana ei ole parempi kuin kirjoitettu, päinvastoin huonompi; sillä painetun sanan voi ainakin lukea uudestaan, jos se on muistista häipynyt, kun taas puhuttu sana, ellei se ole elävästi painunut mieleen, pian unohtuu ja auttamattomasti haihtuu jäljettömiin.

Sentähden olikin Grundtvig, Tanskan kansanopistojen perustaja, aivan toista mieltä kuin Dewey: »kirja on näet vain elävän sanan varjo». Ja aivan varmaan Grundtvig olisi ihan oikeassa, jos vain *aina* esiintyisi puhujina *todellisia* puhujia. Sillä eittämättä on totta hänen väitteensä, että elävä sana »todellakin antaa sen, jota sanotaan ihastumiseksi; että ihmisen rinnassa uinailee korkeampi elämänvoima, joka, jos se puhkeaa vastaavaksi sanavirraksi ja jos emme itsepintaisesti sulje korviamme, tempaa meidät mukaansa; tämä korkeampi puhelahja se liitelee ikäänkuin joku mahtava haltia meidän yllämme». Se lämpimän tunteen virtaus, joka ilmenee jokaisen todellisen puhujan puheessa, se

pitää kuulijain mielet koko ajan jännityksessä, ja sillä saavuttivat ja saavuttavat suuret puhujat, kuten Demostenes, Cicero, Macaulay, Mirabeau, Gambetta, Jaurés, mahtavissa kansankokouksissa kerrassaan valtaavan, melkein taikamaisen vaikutuksen. Mutta nämä puhuivatkin todella elähyttäviä, sytyttäviä, herättäviä sanoja, mielensä, sielunsa syvyyksistä lähteneitä.

Aivan väärin olisi sentähden jättää kansan syvien rivien kohottaminen kuolleen kirjan varaan. Elävä sana on siinä ainakin yhtä tärkeä tekijä. —

Enemmän kuin missään muussa kansansivistysharrastuksessa on elävälle sanalle annettu kunniasija Tanskan kansanopistoissa («folkhöiskoler»). Voi suoras-taan sanoa, että koko tämä kansanopiston aate ainakin puoleksi tai pääasiallisestikin perustuu puhutun, elävän sanan tenhoavaan vaikutukseen. »Kansanopisto on elävän sanan koulu.»

Tanskan kansanopistoaatteen herättäjä oli N. F. S. Grundtvig, »pohjoismaitten suurin kansankasvattaja».

Ei sovi kieltää, että Grundtvigin aatteet ilmeisesti johtuvat Sveitsin suurimmasta kansankasvattajasta Pestalozzista. Sillä Grundtvigin lähtökohtana on aivan sama aate kuin Pestalozzin jo ennen esitetty, joka on kotoisin Ranskan suuresta vallankumouksesta: sivistyksen juopa eri kansankerrosten välillä on täytettävä ja kaikille kansalaisille on rakennettava yhteinen sivistyksen perustus; ei ole oikein, että vain ylempi kerma-kerros on sivistynyt ja alempi sivistymätön, toiselle orjanpalvelusta suorittava.

Mutta Grundtvig meni pitemmälle kuin Pestalozzi: hän osoitti selvästi tien, jota myöten tuli kulkea, jos mieli päästä tästä sietämättömästä asiain tilasta; hänen

mielestään *kansanopisto* oli se välikappale, jonka avulla tuo ikävä sivistysjuopa täyttyi.

Grundtvig on epäilemättä ollut Tanskan merkillisimpiä miehiä.¹ Kuten maanmiehensä Kierkegaard, ruotsalainen Geijer ja monet muut etevät älyniekat taisteli Grundtvigkin sisällistä ankaraa taistelua päästäksensä sielulliseen sopusointuisuuteen ja vakaumukseen, jossa taistelussa uskonto ja rakkaus olivat päätekijöinä; hänen kamppailunsa meni aina väliaikaiseen mielenvikaisuuteen asti. Vihdoin veivät hänen historialliset ja mytologiset tutkimuksensa yhteydessä sen syvän ja masentavan harmin kanssa, jota hän tunsu isänmaansa alennustilan tähden v. 1807 — jolloin koko maa oli Englannin käsissä — siihen aatteeseen, joka on tehnyt hänen nimensä kuolemattomaksi.

Grundtvig oli aivan samassa ympäristössä kuin samaan aikaan Fichte: vihollinen, Fichten saksalaisessa isänmaassa ranskalaiset, oli peräti nöyryyttänyt *koko kansan, joka odotti kansallista pelastusta kansallisista uudistuksista*. Ja niinkuin Fichte »puheissaan Saksan kansalle» vaati syvien rivien sivistyksen kohottamista vihollisen vallan masentamiseksi, vaati Grundtvigkin, että olisi käännättävä pois kuolettavasta vanhoillisuudesta, etenkin kasvatuksen ja sivistyksen alalla.

Grundtvigin mielestä oli sivistys luotava uudestaan, niin että kaikki kansalaiset tulisivat siitä osallisiksi, tykkänään *kansalliselle*, mutta samalla tosi-inhimilli-

¹ Seuraavassa esityksessäni olen pääasiallisesti käyttänyt toht. Hollmanin erittäin etevää teosta: »Die dänische Volkshochschule» (1909), joka perustuu Schröderin, Rosenthalin, Bruunin ja Sandströmin teoksiin, vaikka en kaikissa suhteissa hyväksy hänen mielipiteitään.

selle ja vapaakristilliselle pohjalle. Grundtvigin mieli oli etupäässä kansallinen, mutta hän oli samalla syvästi uskonnollinen, hyväksymättä silti kuitenkaan mitään dogmaattista kristinuskoa, jota vihaamaan pakollinen kirkonkäynti hänen nuoruudessaan oli häntä opettanut. »Tanskalainen, joka ei ole tanskanmielinen, ei ole mitään» ja »aito ihminen on aito kristitty», ne olivat Grundtvigin lempilauseet. Grundtvig vihasi kaikkia kirjoja opetuksessa, sillä tässä tuli opettajan etenkin antaa oppilaille koko persoonallisuutensa, koko sisällinen ihmisensä, ja tämä saattoi tapahtua ainoastaan elävän sanan kautta.¹ Tiedot olivat sivuseikkana, esityksen mahtava vaikutus ihmisen luonteen muodostukseen pääasiana. Sillä opetus ei suinkaan tarkoittanut — ei ainakaan suoranaisesti — mitään aineellisen toimeentulon kohottamista; — että suurempi tietoisuus sen aikaansaapi, se ei Grundtvigille ollut selvänä, vielä vähemmin, että se synnyttää tyytymättömyyttä. Opetettavan oli Grundtvigin mielestä pysyminen sillä alalla, jolla siihenkin asti oli ollut, ja sentakia ei saisi olla mitään tutkintoa saavutetun tietomäärän perusteella; oppilaan pitäisi myöskin saada valita, mitä aineita tahtoi kuulla. Historia ja äidinkieli sekä muinaisuuden jumalaistarut, joissa kansan ominainen luonne kuvastuu, olivat kuitenkin ne aineet, jotka paraimmiten veivät

¹ Muistan omilta kouluajoltani, mimmoisella hartaudella kuulumme historian ja luonnontieteitten opettajan erinomaisia esityksiä näissä aineissa. Ne ovat vieläkin veressäni, ja varmaankin olisin näitten aineitten opettajana, ellei perinnöllisyys, vielä mahtavampana, olisi vienyt minua toisille urille. Mutta tuo opettaja, hän vasta osasi elävästi esittää! Tiedot olivat vain keskinkertaiset, ja elämä — — —.

tarkoitettuun tulokseen, oppilaan luonteen muodostukseen kansallisessa ja yleisinhimillisessä hengessä, ja sentähden niitä opetettiin kahta vertaa enemmän kuin muita. Uskontoa ei Grundtvig pitänyt opetusaineeksi sopivana, vaikka koko työn tuli tapahtua uskonnollisessa hengessä. Luonnontieteille Grundtvig antoi suhteellisesti vähän arvoa; myöhemmin on kuitenkin näille suotu paljon enemmän sijaa, ja tuo uskonnollinen herätyskin on jäänyt enemmän syrjään;¹ tämä oli selvästi myönnytys ajan muuttuneelle hengelle.

Grundtvig ei kohta saanut korkeallekin pyrkiviä aatteitaan toteutetuiksi: vasta v. 1844 perustettiin ensimmäinen kansanopisto Röddingiin Pohjois-Schleswigissä. Mutta huolimatta kaikesta uhrautuvaisuudesta, jota yksityiset osoittivat sen aikaansaamisessa ja toiminnassa, ei se miellyttänyt maalaisia. Vasta kun Kr. Kold² v. 1880 Ryslingessä Fyenin saarella avasi kansanopiston ja asetti sen talonpoikaiskannalle ja *perhe-elämän* perustalle, tempasi hän maalaisväestön mukanaan. Kold oli todellinen kasvattajapersoonallisuus, kuten Pestalozzi; hän käytti melkein yksinomaan puhuttua sanaa ja toisinaan hän keskellä yötä saattoi innostuneena ruveta oppilaittensa kanssa keskustelemaan jostakin aineesta, joka painoi hänen mieltänsä. Hän se oikeastaan varsinaisesti juurrutti Tanskan kansanopiston

¹ Ks. prof. Hartmann, Comeniusblätter f. Volkserziehung, 1896, siv. 10 seur.

² Kold oli alkuansa lähetyssaarnaaja Turkinmaalla, mutta hyväksi onneksi hän vihdoin huomasi, että hän saattoi tehdä parempaakin kuin kääntää pari turkkilaista kristinuskoon.

Tanskan maalaisten mieleen. Hän lyhensi miesten kurssin yhdeksi talveksi, ja kesäksi hän otti naisia.

Tanskan suuri tappio 1864 vuoden sodassa, joissa se kadotti sekä Schleswigin että Holsteinin maakunnat, pakotti taas, ja ehkä enemmän kuin koskaan ennen, hakemaan korvausta jäljelle jääneen alueen sisäpuolelta. Kuten esimerkiksi Ruotsin runoilija Tegnér Suomen valloituksen jälkeen v. 1809 kehotti suurenmoisessa »Svea»-runoelmassaan »valloittamaan Suomen takaisin itse Ruotsissa», niin heräsi Tanskankin kansa suurempaan toimeliaisuuteen 1864 vuoden jälkeen kansallisuutensa säilyttämiseksi. »Kangasseura» syntyi Juutinmaan aavojen kankaitten hedelmällisiksi-tekemiseksi; kansallisempi suunta pääsi voitolle, ja kaikki tämä toiminta herätti luonnollisesti sivistysharrastukset eloon: kansanopistoate sai paljon suurempaa virikettä. Näitä opistoja syntyi kaikkialle, kuten sieniä maasta; moni tosin kuoli vähän ajan perästä, niin että v. 1906 oli 130 kansanopistosta 71 elossa — tämäkin jo melkoinen luku niin pienelle kansalle. Oppilaitten luku oli silloin jo lähes 7,000, s. o. melkoinen osa senikäisistä henkilöistä (20—25 v.) on käynyt kansanopiston!

Nuorukaisten kurssi pidetään talvella ja kestää 5 kuukautta (marrask.—huhtik.), naisten kesällä, kestäen 3 kuuk. (toukok.—elok.). Opetukseen käytetään yleensä 8—9 tuntia päivässä; lisäksi tulee vielä voimistelutunti. Viisikuukautisesta kurssista suoritetaan kaikkiansa 210 Smk; valtio avustaa suhteellisesti runsailla stipendeillä sekä muutenkin (yleensä 420,000 Smk vuotta kohti). Oppilaat ottavat pari kertaa viikossa osaa keskusteluihin kaikenmoisista päivän kysymyksistä, toimittavat omaa sanomalehteä ja erottuaan kansanopistosta liitty-

vät jäseniksi yhteiseen »kansanopistoyhdistykseen». Kansanopistot ovat sitäpaitsi antaneet aiheen yleisempiin kuukausi- ja vuosikokouksiin, joihin saapuu kansaa eri tahoilta ja joissa pidetään esitelmiä ja keskustellaan päivän kysymyksistä. Tämä on tietysti synnyttänyt vilkasta kulttuurielämää Tanskan melkein kaikissa maalaiskunnissa. Ja se ei suinkaan ole vähäpätöisin puoli kansanopistojen henkisestä vaikutuksesta. Jos kohta siis kansanopistot jossain määrin näyttävätkin jääneen jäljelle siitä mahtavasta henkisestä herätyksestä, jonka varsinainen alkuunpanija oli Georg Brandes, vieläpä osaksi ovat asetetut vastapainoksi tälle yhä enemmän voitolle tunkevalle liikkeelle, täytyy empimättä myöntää, että Tanskan kansanopistot ovat aikoinaan suorittaneet suurenmoisen sivistystyön ja vieläkin ovat melkoisessa määrässä sivistyksen tukena ja levittäjinä Tanskassa.

Ennen on jo huomautettu, että viime vuosisadan alussa työväestön kasvava sivistystarve Englannissa pani alkuun muutamia sivistysahjoja, jotka enimmäkseen kävivät »Mechanics Institute» nimellä, mutta jotka vähitellen kuitenkin kuolivat. Ensimmäinen kansanopisto (»working mens college») perustettiin Sheffieldin kaupungissa v. 1842; seuraavien joukossa on varsinkin merkittävä kristillisten sosialistien Lontoossa v. 1854 perustama »college», joka on kukoistanut aina viimeisiin aikoihin asti.¹ Se erosi muista Englannin edellisistä

¹ Vert. Oxford and Working-class Education (1909), siv. 6, ja Brentano, Die christlich-soziale Bewegung in England, sivv. 62—67 ja sivv. 108—117.

ja myöhemmistä (paitsi v. 1899 perustetusta Ruskin-college'sta ja viime vuonna syntyneestä Fircroft-Bournevillen college'sta siinä, että se ei tarjoa työväkeen kuuluville oppilaille ainoastaan opetusta, vaan myöskin yhteis- ja toverielämää. Tässä opistossa on pidetty luennoita monen tieteen alalta; toisinaan myöskin selitetään joku kirja. Opetus tapahtuu suuressa määrin kysymysten ja vastausten muodossa. Vuosittain pidetään neljä 2—3 kuukautta kestävästä kurssista. Joku suuri tiedemieskin (esim. prof. Seeley, tunnettu paleontologi) on tästä opistosta lähtenyt, ja opettajien joukossa loistavat nimet John Ruskin, Fr. Harrison, D. Rossetti, Huxley, Tyndall ja G. H. Darwin, suuren Darwinin poika.

Työväen kasvava merkitys Englannin yhteiskunnallisessa ja valtiollisessa elämässä herätti eloon Carlylen (1795—1881) ja Ruskinin (1819—1900) anti-individualistiset riennot ja harrastukset: Carlyle, »Viktoria-aikakauden loistavin älyniekka», saarnasi niinkuin muinaisajan profeetta, että tuon tyytymättömän, kapi-noivan köyhälistön vaatimukset eivät suinkaan olleet aiheettomia, että yläluokan pitäisi oman itsensä tähden tehdä jotain enemmän kuin tähän asti syvien rivien kottamiseksi, ja Ruskin, toinen mahtava profeetta, koetti saada Englannin yläluokkalaisille selväksi, että pääasia ei ole rikkauksien hankkiminen, vaan niiden oikea jako, että koko tehtävämme ei ole elojen hävittäminen, vaan suojeleminen teollisuudenkin avulla, vaikka kohta ei olekaan yhtä vaarallista köyhän miehen tappaminen kuin rikkaan ryövääminen, ja että se maa on onnellisemmassa tilassa, jossa on suurin määrä jaloja ja onnellisia ihmisiä.¹

¹ Ks. Schultze-Gaevernitz, Zum sozialen Frieden, I, siv. 226 seur. ja I, siv. 399 seur

Kaikki tämä edisti suuressa määrin kansanopistollisia harrastuksia ja muita pyrkimyksiä elävän sanan kautta levittämään sivistystä ja valistusta kansan syviinkin riveihin. Ja näin syntyivät nuo kuuluisat »University Extension» riennot, jotka sitten ovat levinneet kaikkiin sivistysmaihin.

Koko tämä merkillinen liike syntyi melkein sattumasta. Eräs naisseura oli v. 1870 pyytänyt James Stuartia (josta sittemmin tuli Cambridgen professori) pitämään sille joitakuita luentoja, johon hän suostui. Vähän aikaa sen perästä hän luennoi myöskin työväelle, ja kummassakin luentotilaisuudessa oli mieltymys yleinen. Toiset seurasivat Stuartin esimerkkiä, ja tämä kaikki saattoi hänet seuraavana vuonna kääntymään yliopistonsa puoleen kirjallisella ehdotuksella, että yliopisto itse ottaisi näitten kansantajuisten luentojen pitämisen huostaansa. Tämä tapahtui, ja muutamien vuosien kuluessa seurasivat Lontoon ja Oxfordin yliopistot esimerkkiä, ja nykyään on tämmöinen »University Extension» jokaisessa englantilaisessa yliopistossa. »Yliopisto tuli kansan luo, kun kansa ei voinut tulla yliopiston luo.» Yliopistonlaajennuksen »pää tarkoitus oli luonteen muodostaminen kansalaisen sivistyttämällä hänen kansallisiin ja yhteiskunnallisiin velvollisuuksiinsa katsoen, koska sivistyneet ihmiset ovat parempia kansalaisia kuin tietämättömät, ja paremmat kansalaiset taas muodostavat paremman valtion».¹

Yksityisiä luentoja ei ylipäänsä pidetä, vaan luennot muodostetaan sarjoiksi, jotka tavallisesti käsittävät 12, mutta usein 6, välistä 24:kin luentoa; näitä pide-

¹ Ks. *Progressive Review*, 1897, siv. 205.

tään kerran viikossa lokak.—jouluk. ja tammik.—maalisk. Luennot painuvat paremmin mieleen siten, että kuulijat saavat ohjelman (»syllabus»), jossa lyhyesti tehdään selkoa kurssin sisällyksestä ja jossa myös annetaan luettelo luentoainetta koskevasta kirjallisuudesta; tämä kirjallisuus on saatavissa joka luentotilaisuuteen hankitusta kirjastosta. Sitäpaitsi jääpi luennonpitäjä luennon jäljestä keskustelemaan halullisten kanssa (»class»), jolloin kuulijat saavat tehdä kysymyksiä; mitään keskustelua ei tahdo syntyä: sentakia jätetään keskustelu seuraavaan viikkoon, johon mennessä kuulijat ovat voineet paremmin valmistua, ja vasta sitten käydään luentoaineen esitystä jatkamaan. Hartaimmat oppilaat voivat myöskin postissa lähettää luennonpitäjälle kirjallisia esityksiä pidetystä luennosta, jotka tämä korjaa seuraavaksi luentotunniksi. Ja päälle päätteeksi voipi kuulija kurssin loputtua suorittaa tutkinnon erityisen tutkijan edessä, joka pyynnöstä antaa siitä todistuksen.¹ Kurssi pannaan toimeen asianomaisten paikkakuntien pyynnöstä, jotka myöskin suorittavat melkein kaikki niistä koituvat kustannukset joko osanottajien maksuilla tahi muulla tavalla. Niitä varten, jotka eivät talvella voi ottaa osaa kursseihin, toimeenpannaan erityiset kesäkurssit (»summer-meetings»).

V. 1899 perustettiin Oxfordiin varsinainen työväen-yliopisto, joka sai nimensä suuren reformaattorin Ruskinin mukaan (Ruskin college): Se on tarkoitettu semmoisia työmiehiä varten, jotka osoittavat harrastavansa nykyajan sosiaalipoliittisia rientoja, toisin sanoen am-

¹ Ks. Reyer, Handb. des Volksbildungswesens, siv. 109 seur.

matti- ja osuuskuntaliikkeitten etevimpiä jäseniä varten. Varat ovat saadut sekä varakkailta yksityishenkilöiltä, jotka kannattavat työväen sivistyshommia, että itse niiltä työväen-unioeilta, jotka lähettävät sinne oppilaita. Oppilaat asuvat opistossa interneina (sisäoppilaina) ja toimittavat, jokainen tunnin päivässä, kaikki askareet paitsi ruuanlaittoa. Kurssi kestää vuoden (syysk.—elok.). Opetusaineina, jotka ovat vapaaehtoisia, ovat valtio-oppi, taloustiede, kunnallisoppi, yhteiskuntaoppi ja filosofian alkeet. Jokaisen oppilaan tulee kerran kuussa suorittaa kirjoitus tarkastettavaksi; mitään tutkintoa sitävastoin ei ole. Opetuksen antavat yliopiston opettajat. Kaikesta opetuksesta ja ylläpidosta suorittaa oppilas, tahi oikeammin hänen ammattiyhdistyksensä, 1300 Smk vuodessa. Kun kurssi on loppunut, menee oppilas takaisin ammattiinsa (»to raise, not rize out of their clas« on tarkoituksena). Kymmenen vuoden kuluessa 1899—1909 on ollut 450 oppilasta, mutta sitäpaitsi on annettu kirjeellistä opetusta ja tietoja sopivasta kirjallisuudesta (1 shill. kuussa) 7,000 työmichelle.

Opiston hallitus on kokoonpantu eri tavalla. »Toimeenpaneavassa komiteassa» on yliopistomiehiä ja ammattiyhdistysten luottamusmiehiä (sitäpaitsi on olemassa »home committee» ja »house meeting» käytännöllisiä ja juoksevia asioita varten). Hallitus pani viime vuonna viralta opiston johtajan, koska opistossa muka oli huomattu kurin puutetta(!). Todellinen syy näyttää kuitenkin olleen, että johtaja oli sosialisti. Mutta vaikka asiat jossain määrin sovitettiin, oli tästä mielipiteenvapauden polkemisesta se seuraus, että työväestö perusti uuden työväenopiston, jonka johtajaksi Ruskin

college'n entinen esimies otettiin. Rautatieläiset ja kaivosmiehet kutsuivatkin oppilaansa Ruskin college'sta pois, ja muut yhdistykset vaativat, että hallitus oli järjestettävä siten, että yliopiston edustajilla on vain neuvojan valta.¹

Mutta Englannin työväestö ei ole tähänkään tyytynyt. V. 1903 se muodosti »The Workers educational association» nimisen yhdistyksen, johon kuului yli 1,000 työväen- ja sivistisyhdistystä ja jolla on 50 haaraosastoa. Sen tarkoituksena on suuremman harrastuksen herättäminen työväessä korkeampaan sivistykseen kaikenpuolisella toiminnalla,² ja se ehdotti v. 1907 erityisen komitean asettamista (7 jäsentä Oxfordin yliopiston ja 7 mainitun yhdistyksen puolesta), jonka tulisi miettiä, miten työväestö pääsisi täydelliseen osallisuuteen yliopistollisesta opetuksesta ja erityisistä sen tuottamista eduista. Tämä valiokunta onkin viime vuoden loppupuolella antanut mietintönsä, jossa se ehdottaa, että suurempiin teollisuuskeskuksiin olisi perustettava semmoisia opistoja (»tutorial classes»), jotka johtaisivat kahdessa vuodessa yliopistoon ja joissa opetus annettaisiin sekä luentojen että luokkaopetuksen muodossa.

On syystä sanottu, että »yliopistonlaajennus» alkuperäisessäkään muodossaan on *käännekohta kansanvalistustyön alalla*, mutta vielä suuremmalla syyllä on käännteentekeväksi sanottava semmoista muodostusta, *joka kahdessa vuodessa tekee entisen työmiehen kykeneväksi*

¹ Ks. Social tidskrift, 1909, hft. 12, sivv. 527—532; Corresp. blatt der Gen., 1909, sivv. 584, 797; Soz. Praxis, XVIII, siv. 1302.

² Ks. Oxford and Working-class Education, siv. 10.

seuraamaan sitä opetusta, jota annetaan kansan korkeimmassa oppilaitoksessa, yliopistossa.

Paljon sivistystyötä suorittavat Englannissa myöskin n. s. »University Settlements», laitokset, jotka ovat sijoitetut köyhälistön kaupunginosiin ja joihin on asetunut asumaan miehiä ja naisia muista kansankerrok-sista, uhraten aikansa joko kokonaan tahi osaksi köyhälistön hyväksi. Ensimmäisen alun sai tämä aate Arnold Toynbee'sta, Ruskinin oppilaasta († 1883), jonka johtolauseena oli: »Kansakuntana tulee meidän koettaa korvata entisyytemme ja voimiemme mukaan levittää ihmisrakkautta kaikkiin maailman ääriin.» Settlementit eivät kuitenkaan ole varsinaista hyväntekeväisyyttä, ei ainakaan tavallisessa muodossa. Hyväntekeväisyys on siinä, että jokainen »resident», joka asuu laitoksessa, — ensimmäinen sellainen oli »Toynbee Hall» (perustettu v. 1884) ¹ — antaa työnsä ja koettaa hankkia ystäviä kansan pohjakerroksista sillä, että pyrkii *ymmärtämään* näitten kerrosten ajatustapoja ja rientoja. Ja tämä viimemainittu puoli on, useampien »residenttien» oman tunnustuksen mukaan, epäilemättä suuriarvoinen. Paitsi kaikenmoisia klubeja, lukuiltoja, keskusteluseuroja, ² matkoja, ³ konsertteja, taidenäyttelyitä ja urheiluhar-

¹ University Settlements'istä ja varsinkin Toynbee Hallista ks. esim. Dok. d. Fortschr. I, siv. 547 seur. Schweiz. Zeitschr., 1895, siv. 93 seur; Musée social, 1897, siv. 345 seur.

² Erittäin mainittakoon ne keskusteluseurat Mansfield House'ssa, joissa täydelleen jäljitellään parlamentin istuntoja, puoleryhmitystä, keskusteluja, hallituksen kukistumista. M. House'ssa on paljon new-unionismin sosialisteja.

³ Nämä matkustukset ansaitsevat erityistä mainitsemista. Jäsenet maksavat säännöllisesti talven kuluessa sisäänpanoja,

joituksia, pidetään näissä settlementeissa koko joukko luennoita. Niitä ovat pitäneet Englannin etevimmät tiedemiehet, kuten kuuluisa historioitsija Gardiner, kielentutkija Max Müller, luonnontieteilijä Huxley y. m.¹

Joku määrä esitelmiä kansan pohjakerroksille pidetään myöskin v. 1887 perustetussa Peoples Palacessa Lontoossa, joka vihittiin tarkoitukseensa itse kuningatar Victorian läsnäollessa, mutta virkistävien huvien ja taide-
nautintojen ohessa) siinä on m. m. suuri talvitarha ja uima-allas) antaa se etupäässä teknillistä luokkaopetusta Itä-Lontoon köyhälistön lapsille.²

Ensimmäisen sivistyslaitoksen suurta yleisöä varten Amerikassa perusti Peter Cooper, alkuansa köyhä vaunusepän oppilas, 1850-luvulla New-Yorkiin. Siinä pidettiin muun muassa myös luennoita. Varsinainen yliopistonlaajennus siirtyi Englannista Pohjois-Amerikkaan v. 1887³, ja sen keskustaksi tuli Amerikan itäosia varten Philadelphian »Society for the Extension of University Teaching» (v. 1890) sekä pari vuotta myöhemmin Chicagon yliopiston sitä varten (kuten Oxfordissakin) erityisesti perustettu tiedekunta.⁴ Luennot ovat muuten

ja esitelmissä valaistaan tarkoin se maa, jonne matka tehdään. Matkakustannukset tulevat, kun joukolla matkustetaan, sangen halvoiksi.

¹ Univ. settlementejä on nykyään yksin Lontoossa 28; ks. Reformers Yearbook, 1907, siv. 218.

² Ks. esim. Soziale Praxis, X Jgg, siv. 1200 seur.

³ Ks. Dok d. Fortschr. I, siv. 582 seur.

⁴ Ks. Zentralblatt für Volksbildungswesen, 1909, n:rot 3 ja 4.

jotenkin samantapaisia ja pidetään samalla perusteella kuin Englannissa. Samaan suuntaan toimii myös »Peoples Institute», syntynyt v. 1897, »puolueettomalla» kannalla, sekä sosialistisella pohjalla Rand'in kansanopisto (v:sta 1906), jossa tieteelliset sosialistit pitävät luennoita. Toht. Leipzigerin perustama »kansanopisto» on jo yli 20 vuotta toimeenpannut sekä yksinäisiä että sarjaluennoita (projeksionikuvilla valaistuja) työväestölle aivan ilmaiseksi. Niissä kävi v. 1907 yli miljoonan ihmisiä ja luennoita oli 5,300, luennoitsijoita 540. Kaikkein enimmäin huomiota ovat, myöskin ulkomailla, herättäneet ne luennot ja muut kansansivistyspuuhut, joita on hommattu Chautauqua- (lue: tschatäkva: »tuhansien saarien järvi») opistossa jonkun matkan päässä New-Yorkista sijaitsevan ihanan järven rannalla.¹ Heinä- ja elokuussa kokoontuu sinne aina 20,000 henkeen nouseva ihmisjoukko (yhteensä on jo 300,000 käynyt tässä sivistyslaitoksessa); luennot käsittelevät pääasiallisesti päivän kysymyksiä ja yleensä aktuaalisia aineita. Täytyy kuitenkin huomauttaa, että Chautauquan oppilaat eivät juuri kuulu varsinaiseen työväestöön ja että siellä nähtävästi liian paljon pannaan huomiota muodollisuuksiin. Samanlaisia »Chautauqua»-opistoja on Pohjois-Amerikassa ja Canadassa jo 300 paikoilla.

Kansanopistoaaate (»les universités populaires») on saanut jalansijaa myös Ranskassa. Työväestö ryhtyi toimeen itse, ja Pariisin kuuluisaan St. Antoineen etukaupunkiin, jota vastaan ennen Bastiljin kanuunat etu-

¹ Ks. etenkin Social Tidskrift, 1908, siv. 387 seur.; 447 seur.

päässä olivat tähdättyinä, perustettiin siten v. 1898 ensimmäinen varsinainen kansanopisto, »La Cooperation des Idées». Toinen perustettiin seuraavana vuonna erääseen toiseen etukaupunkiin, Bellevilleen, joka myöhemmin tunnettiin vallankumouksellisista harrastuksistaan. Opisto sai alkunsa muutamien nuorten porvarillisten miesten aloitteesta, ja epäilemättä oli perustamishalu alkuansa lähtenyt harrastuksesta sovittaa eri kansankerrokset keskenänsä.¹ Bellevillen kansanopisto oli ensin siinäkin Toynbee Hall'in kaltainen, että sinne otettiin »residenttejä», paikalla asuvia muista säädyistä, mutta parin vuoden perästä luovuttiin tästä tuumasta. Tavallisesti on nyt pidetty neljä kertaa viikossa luentoita, yksi yksinäinen («conference») jostakin mieltäkiinnittävästä aineesta (kuten Anatole France'sta, Tolstoista y. m.) ja kolme sarjaluentoa («groupes d'études»), joista filosofian luennot ovat hyviä suosittuja, kuten Ranskan keskikouluissakin. Jokaisen »groupe»n etunenässä, sen asioita hoitamassa, on esimiehenä joku ylioppilas ja työmies sihteerinä, ja kaikkien näiden »ryhmien» johtomiehet muodostavat liikkeen yhteisen johtokunnan.² Mutta nuo »universités populaires» eivät tyydytä kaikkia edistyneempiä työmiehiä ja ylioppilaita, vaan ovat

¹ Ks. erään sen perustajan lausuntoa, *Soz. Praxis*, 1X, siv. 205; vert. *Musée social, Mem. et Doc.*, 1904, siv. 181, 1902, siv. 494.

² Pariisissa kävin pari kertaa tällöisessä »univ. pop»:ssa, *Maison du peuple*'ssä. Esitelmiä pitivät prof. Gide osuustoiminnasta ja prof. Croiset muinais-Kreikan filosofiasta; jälkimäinen varsinkin oli sängen etevä ja valaiseva; edellisen jälkeen oli hyvin vilkas ja hauska keskustelu, jossa työväki kovasti ahdisti professoria. Sitten olin myös Trocaderon taidekokoelmassa kuulemassa erään nuoren tiedemiehen esitelmää, joka oli erittäin onnistunut.

he äskettäin perustaneet erityisen »école socialiste» (»sosialistisen koulun»), jossa sosialistiset tiedemiehet (Jaurés, Guesde, Lafargue, Veber, Lagardelle, Bracke) pitävät esitelmiä, etenkin taloustieteestä, sosialismista, politiikasta y. m. Tämä suunta näkyy saavan yhä enemmän kannatusta työväestön ja syvien rivien piireissä.

Sangen korkealla kannalla ovat kansanopisto- ja senkaltaiset harrastukset Itävallassa, jossa sekä yläluokkalaiset että työväestö ovat ahkerasti toimineet tässä suhteessa, monesti yhdessä, kuitenkin »pysyen kaukana siitä utopiasta, että täten valtiolliset ja luokkavastakohdat sovitettaisiin». ¹ Yli 20 vuotta on Wienin kansanvalistusseura Itävallan pääkaupungissa toimitanut kansantajuisia esitelmiä, ensin yksinäisiä ja sitten myös esitelmäsarjoja. Mutta v. 1893 ehdotti silloisen toht., nykyisen prof. L. Hartmannin aloitteesta 53 yliopiston opettajaa, että Wienin yliopisto ottaisi tämmöiset kurssit huostaansa, järjestäen ne englantilaisten University Extension'in mukaan, ja niin tapahtuikin parin vuoden perästä. Yliopisto asetti erityisen 11-miehisen valiokunnan omasta keskuudestaan tätä asiaa varten, esimieheksi itse silloisen rehtorin, tunnetun sosialisti-radikaalin Anton Mengerin. Pyynnöstä rupesi valtio kannattamaan yritystä 12,000 Smk:n suuruisella summalla vuosittain, jotenka voitiin korvata esittäjien esitelmät ja kuusi-iltainen kurssi tuli siten maksamaan osanottajalle ainoastaan 1 Smk, kun se Englan-

¹ Prof. Ludv. Hartmann, Dokumente des Fortschr., I, siv. 449.

nissa sitävastoin maksoi 2 1/2 Smk ja paljon enemmänkin. Vuosittain annetaan yli 100 kurssia, ja kuulijoita on niinkään vuosittain 12—15,000. Erityisesti ovat huomioon otettavat nuo kävelykurssit («Wanderkurse»): kun esim. on pidettävä luento alppien kasvielämästä, tehdään opettajan kanssa koko päivän ulkomatka korkealle vuorelle, jossa kuulijat raton ohessa saavat oppia itse luonnon helmassa. Kuten Englannissakin toimitetaan tutkintoja ja annetaan todistuksia. Myöskin saavat kurssien alussa kuulijat käsiinsä (10 pennin maksusta) hyvin laajan selostuksen kurssien sisällyksestä (= engl. »syllabus»).

Kerrassaan suurenmoinen on se kansanpalatsi, »Volksheim», joka kansansivistämisyrittämiä varten v. 1905 avattiin Wienissä. Sen tarkoituksena on olla jatkona yliopistoluennoille ja niiden suomalle sivistykselle, sillä uudessa oppilaitoksessa saapi kansanmies täydentää tietojansa varsinaisilla harjoituksillakin eri tieteissä, kuten esim. fysiikassa, kemiassa, luonnontieteessä; tätä varten on olemassa erityisiä laboratorioita ja suuria kokoelmia. Taiteissakin annetaan perusteellista opetusta taidekokoelman nojalla. Opetus Volksheim'issä vastaa siis suunnaltaan yliopiston seminaariharjoituksia. Tuo viisikerroksinen palatsi sisältää vielä suuren kirjaston ja lukusalin, alkoholittoman ravintolan, suuren salin, johon mahtuu 500 kuulijaa (helpompia luennoita ja soittajaisia varten), voimistelusalin ja muita saleja (joissa m. m. opetetaan vieraita, vieläpä vanhojakin¹ kieliä) y. m. Johto on sekä opettajien että oppilaitten käsissä — jälkimäiset enimmäkseen kuuluvat sosiaalide-

¹ Ks. Bericht des Vereins »Volksheim». 1908—9, siv. 6.

mokraattiseen puolueeseen.¹ Puolue itse ja ammattijärjestö ovat »opetusvaliokuntansa» kautta toimeenpanneet sekä kurseja että yksityisiä luennoita ja perustaneet oman opistonkin, »Wiener Arbeiterschule», johon otetaan vain edistyneempiä järjestyneitä työntekijöitä ja jossa kaksivuotisella opetuskurssilla opetetaan pääasiallisesti taloustiedettä, yhteiskuntaoppia ja sosialismia.² Opetusmetodi on enemmän keskikoulun kuin yliopiston: ei pidetä mitään luennoita, vaan opetus tapahtuu kyselyjen ja vastausten, yhteisten lukuaineitten ja oppilaitten esitelmien kautta. Tämä menettely on välttämätön siitä syystä, että pohjasivistys monella on niin alhainen.³

Saksassa pidettiin jo aikaisin, viime vuosisadan alkupuolella, yksinäisiä luennoita, välistä muutamia samaa ainetta käsitteleviä, suuremmalle yleisölle: erittäin sopii mainita Alexander v. Humboldtin luennot »maailman rakennuksesta», joista sitten syntyi hänen kuuluisa teoksensa »Kosmos», ja J. G. Fichten isänmaalliset »puheet Saksan kansalle». ⁴ V. 1841 perusti sivistyksen herättämistä suuresti harrastava Fr. v. Raumer »tieteellisen seuran», joka piti luennoitaan »Lauluakade-

¹ Wienin työväestön tiedonhalu on niin suuri, että viime vuoden alussa siellä avattiin toinenkin tiedonpalatsi tätä tarkoitusta varten; ks. *Soz. Praxis*, XVIII, siv. 469.

² Ks. *Dok. des Fortschr.* II, siv. 92.

³ Ks. *Neue Zeit*, XXIV Jgg, 1905—6 2, 463—465.

⁴ Vert. Schultze, *Volkshochschulen u. Universitätsausd.*, siv. 97.

miassa». Miten ylimysvaltainen tiede siihen aikaan vielä oli, todistaa se seikka, että kun Raumer pyysi erästä kuuluisaa oikeustieteen professoria pitämään luennoita suurelle yleisölle, niin tämä vastasi, että se olisi tieteen *alentamista*. Ja silloin ei ollut paljon tietoja *työväestöstä* kuulijakuntana! Yleensä sanoivat nuo sivistysylimykset Raumerista ja hänen heimolaisistaan, etteivät he olleet mitään akadeemikkoja, vaan ainoastaan lauluakadeemikkoja!¹ Mutta kuten sanottu, näitä luennoita pidettiin suurelle »sivistyneelle» yleisölle, eikä niissä käynyt varsinaista »kansaa». Sama oli vielä asianlaita, kun v. 1878 Berliinissä perustettiin n. s. Humboldt-akademia; ensi aikoina oli kuulijain joukossa vain muutamia prosentteja työläisiä.²

1890-luvulla tulvi tällaisiin luentoihin varsinaista työväkeä ja pienempiä käsityöläisiä. Niin Frankfurt a/M:issa toimeenpannuissa luennoissa, joissa »Rhein-Mainischer Verband» on ollut vaikuttamassa, ja vielä enemmän Jenassa, jossa tällä alalla vielä toimeliaampi »Comenius-seura» on koonnut Zeiss-Abben perustaman Volkshaus'in komeaan luentosaliin vuodesta 1896—97 60—90 % varsinaista työväkeä.

Mutta Saksa ei ole jaksanut päästä niin pitkälle kuin esim. Englanti ja Itävalta, että yliopistot *virallisesti*, velvollisuuden tunteesta alempien kansankerrosten

¹ Schultze, äsken main. teos, siv. 92, ja muist. Esitelmänpitäjien joukossa olivat kuitenkin m. m. proff. Virchow, Du Bois-Reymond, Gneist, Mommsen, Sybel, Brugsch y. m.

² Tähän oli etupäässä syynä kurssien kalleus: jokainen kurssi (korkeintaan 12 tuntia) maksoi 6 Smk (Reyer, Handb. des Volkbild., siv. 34); myöhemmin on annettu halvempiakin kursseja tässä opistossa (Fritz, Das mod. Volkswesen, siv. 84).

palavaa sivistyshalua kohtaan, *itse* olisivat ottaneet toimeenpannaksensa yliopistollisia kansantajuisia luennoita.

Yliopistojen opettajat ovat sentakia yksityisesti hommanneet tätä asiaa ja v. 1899 yhtyneet yhteiseksi seuraksi, »Verband für volksthümliche Kurse von Hochschullehrern des deutschen Reichs» — kuten tuota seuraa aito-saksalaisella pitkäveteisyydellä nimitetään. Ensin Münchenissä, sitten Leipzigissä ja Berliinissä on se herättänyt eloon »yliopistonlaajennuskursseja», joissa käypi työväkeä 40—60 % ja maksu on kustakin kursista 1 1/4 Smk, työväestöltä 75 penniä. Kannattajien joukossa on Saksan kuuluisimpia tiedemiehiä: Brentano, Schmoller, Wagner, Sering, Harnack, Kaftan, Furtwängler, Hirschfeld, Diels, Delbrück, Paulsen y. m. Aatteen on pannut alkuun nähtävästi Prof. Natorp, kuuluisa sosiaalipedagogi, kirjallaan: »Ueber volksthümliche Universitätskurse», joka ilmestyi Münchenissä v. 1896.¹

Tanskan esimerkin mukaan on Saksassakin Tanskan rajalla perustettu pari maalaiskansanopistoa.² Toynbee Hall'in tapaisia laitoksia on myöskin muutamia, kuten Fürthissä, Rüsselheimissä ja Heppenheimissä.

¹ Alkeellisempia kursseja työväelle ovat Saksassa, kuten muuallakin, antaneet hyvällä menestyksellä ylioppilaat; vert. esim. Hamdorff, Die akademische Jugend und die Volkserziehung; Wagner, Die Studentenschaft und die Volksbildung; Soziale Praxis, 1909, sivv. 70, 227, 908. Zentralbl. f. Volksb., 1909, n:rot 11 ja 12.

² Ks. esim. Concordia, Zeitschr. f. Volkswohlfahrt, 1908, siv. 204, ja Kulturfragen- Zeitschr., 1908, siv. 436. Maksu Albersdorfissa on talvikurssista 325 Smk, kesäkurssista (naisille) 200 Smk.

Mutta ainakin Saksan yliopistonopettajain yhdistys tähtää vieläkin pitemmälle. Sen viimeisessä yleiskokouksessa Dresdenissä v. 1908 ehdotti prof. L. Hartmann, että valtion tulisi asettaa varsinaisia kansanopiston professoreita («Volksprofessoren»), joita voi ottaa nuorempien yliopiston opettajien («yksityis-dosenttien») riveistä. Näille itsellekin tämä olisi ainakin kahdessa suhteessa edullista: toiselta puolen heidän suhteellisesti huono taloudellinen asemansa parantuisi, ja toiselta puolen he tottuisivat parantamaan muodollista esitystensä, kun olisivat aina velvolliset puhumaan *vapaasti*. Ja vihdoin on tunnettu prof. Ziehen ehdottanut erityistä »valtiovirastoa kansankasvatusta varten» (Reichsamt für Volkserziehung), jonka tehtävänä olisi pitää silmällä, edistää ja kannattaa kaikkia uudenaikaisia kansansivistysharrastuksia, mutta ei virkavaltaisesti niihin sekaantua. Kuvaava erimerkki siitä, miten suurella epäluulolla ylemmät hallituspiirit Saksassa kuitenkin katselevat syvien rivien todellista valistamista ja sivistyttämistä, on se seikka, että heti kun L. Hartmannin piti nousta puhumaan tuon kansanprofessori-aatteen toteuttamisesta, saksilaiset ministerit lähtivät kokoussalista tiehensä!

Tämä pelko, että sivistysharrastus ei suinkaan saisi mennä »liian pitkälle», ja työväen halu saada ainakin ne tieteet paremmin edustetuiksi, jotka heidän harrastuksiaan oman asemansa kohottamiseksi edistävät, ovat varsinkin viime aikoina Saksassakin pakottaneet työväestön perustamaan omia sivistyslaitoksia. Proletaarisia »työväensivistysseuroja» on melkein kaikissa Saksan suurimmissa kaupungeissa (esim. Berliinissä, Hampurissa, Leipzigissä, Münchenissä, Nürnbergissä), ja

ne toimeenpanevat esitelmäkursseja ja luku- ja keskusteluklubeja. Jo v. 1891 perustettiin pääasiallisesti Liebknechtin toimesta Berliiniin »työväensivistyskoulu», joka vieläkin on olemassa.¹ Se on uudestaan elpymiseen päin, ja esitelmäkursseista ovat enimmin myötätuntoisuutta työväen puolelta saaneet taloustieteen, puhe- taidon ja luonnontieteiden opetusta tarkoittavat. Kurs- sista maksetaan 1,25 Smk.

Erityinen opetustapa on otettu käytäntöön Nürn- bergissä. Koko opetus, sekä kurssit että muut opetus- tunnit, ovat yhden ainoan opettajan (M. Maurenbrèche- rin) hoidettavina. Kokemuksensa nojalla on tämä tullut siihen vakaumukseen, että täytyy jakaa opetus *yleiseen ja erityiseen, johon jälkimäiseen ottavat osaa vain muuta- mat valitut.*

Varsinkin Dresdenin myrskyiset puoluepäivät ja suuressa määrässä Venäjän vallankumouksellinen liike herättivät Saksassa uutta innostusta sosiaalidemo- kraattiseen valistustyöhön. H. Schultze ehdotti ensin² sosiaalidemokraattisen puoluekoulun perustamista sekä kiertävien kurssien toimeenpanemista. Molemmat toteu- tuivat v. 1906, jolloin puoluekoulu syntyi ja silloin ase- tettu »sivistysvaliokunta» pani nuo kiertokurssit toi- meen. Edellinen tarkoittaa etupäässä johtomiesten kasvattamista puolueen palvelusta varten; siinä on opetettu taloustiedettä, yhteiskunnallista lainsäädäntöä, valtiollisten puolueitten historiaa, kansalaisoikeutta, rikosoppia, sosialismin perusteita, ammattiliikettä,

¹ Ks. Neue Zeit, XXIV Jgg. 2, 67; Dokumente des Fortschr., 2, 7, 582; Sozial. Monatsh., 1909, siv. 257.

² Ks. Neue Zeit, XXII, 2, siv. 522 seur., varsinkin siv. 527: vert. XXVI, 2, siv. 882 seur.

osuustoimintaa, kunnallispolitiikkaa, historiaa, luonnonhistoriaa ja sanomalehtitekniikkaa. Kouluun otetaan pienempi määrä oppilaita kerrallaan puoleksi vuodeksi, opetus ja opetusvälineet annetaan ilmaiseksi, puolue maksaa vielä lisäksi oppilaan ja hänen perheensä elantokustannukset koulunkäynnin aikana. Kiertokurssit pitää pari vakinaista opettajaa. Kun kurssien aineet tavallisesti ovat olleet hyvin valitut: esim. »K. Marx tieteellisen sosialismin perustajana», on kurssit suurella mieltymyksellä vastaanotettu, missä vain niiden pitäjät ovat kiertäneet. Ja sivistyksen määrä on tälläkin tavalla kasvanut.

Harrastukset syvien rivien sivistyksen kohottamiseksi puhutun sanan avulla muissa maissa eivät tarjoa erityisempiä piirteitä. Niin ovat University Extension kurssit Sveitsissä järjestetyt englantilaisen mallin mukaan.¹ Ranskalaisten mukaisia ovat taas kansanopistot Belgiassa, Italiassa ja Espanjassa. Enemmän käytännölliseen suuntaan käyvät kansanopistoharrastukset Hollannissa, varsinkin »Ons Huis» nimisessä laitoksessa, joka muuten monessa suhteessa muistuttaa Lontoon Peoples Palace'a.² Norja on jäljitellyt Tanskan kansanopistoja maalla, mutta v:sta 1885 on sillä myös kaupungeissa »Arbejder-akademier», joissa, kuten esim. Ranskassa ja Itävallassa, pidetään yksinäisiä esitelmää

¹ Ks. Schweizer. Blätter f. Wirtschafts- u. Socialpolitik, III, siv. 331 seur. Schultze, Volkshochschulen, siv. 40 seur.

² Ks. viimemainituista Dokumente des Fortschr., I, sivv. 509—512, 612 seur.

polttavista kysymyksistä (esim. langattomasta sähköttämisestä, radiumista, ilmapurjehduksesta, Hedinin matkoista y. m.),¹ mutta myöskin sarjaluennoita, joissa käytetään paljon skioptikonikuvia, kuten Ranskassa, skioptikonin luvatussa maassa. Tutkintoa ei ole, mutta kyllä englantilainen »syllabus», ja joka luennolla jaetaan sitäpaitsi painettuja kertauslehtiä edellisestä luennosta. Tämän lisäksi tekevät kuulijat muistiinpanoja joka luennosta, kuten tavallisilla yliopistollisilla luennoilla on tapana tehdä.² Ruotsi perusti myöskin v. 1868 ensimmäisen maaseutukansanopiston, jota on seurannut monta muuta. Mutta varsinainen merkkitapaus Ruotsin kansanopistoelämässä oli toht. Anton Nyströmin aloitteesta syntyneen Tukholman työväenopiston (»arbetarinstitut») perustaminen v. 1880. Toht. Nyström kertoo itse,³ mitenkä melkein mahdotonta oli saada raha-apua ylemmiltä kansankerroksilta, ennenkuin Ruotsin valtiomuodon uudistaja, vapaaherra L. de Geer oli pannut nimensä keräyslistalle. De Geer selitti N:lle, että hän kannatti yritystä etenkin siitä syystä, että kun kerran työväestön ja kansanvallan merkitys 1865 vuoden valtiollisen reformin johdosta oli kasvanut, *täytyi myöskin johdonmukaisesti pitää huolta näittenkin kansankerrosten sivistyskannan kohottamisesta, ellei tahdota joutua sietämättömiin oloihin.* Mutta työväen puolelta osaksi vastustettiin opiston perustamista, koska se voisi tulla välittäjäksi eri kansankerrosten välille — ja Nyström oli tosiaan lausunut sinne päin tähtääviä sa-

¹ Amundsenin luennessa pohjoisnapamatkasta oli 5,000 kuulijaa!

² Ks. Dokumente des Fortschr, I, sivv. 597—600.

³ Nyström, Stockholms Arbetareinstitut 1880—1897, siv. 6.

noja¹ —, mutta Hjalmar Branting uhrasi heti yritykseen 3,000 kruunua. Monen vastuksen perästä opisto sai v. 1894 oman sievän huoneuston, jossa se sittemmin on työskennellyt etupäässä luentokurssien ja yksinäisten luentojen kautta (luennonpitäjän joukossa ovat olleet m. m. A. E. Nordenskiöld ja Sven Hedin); varsinaista keskustelua ei seuraa näitten johdosta, mutta luennon jälkeen voi kuuliija tehdä kysymyksiä esitelmänpitäjälle, vieläpä panna kirjallisia kysymyksiä erääseen »kyselylaatikkoon», ja niihin esitelmänpitäjä seuraavalla kerralla vastaa. Tutkintoja ei myöskään ole, mutta todistuksia on annettu siitä, että asianomainen on ollut kurssia kuulemassa, jos hän joka kerta on kirjoittanut nimensä eräälle listalle. Sangen käytännöllinen toimenpide on se, että työmies saa ennen luentoa pestä itsensä erityisessä pesuhuoneessa. Työväenopistoja on jo paljon Ruotsissa, ja valtio kannattaa niitä nyt jo melkoisella summalla.

Sitäpaitsi on Ruotsissa olemassa neljä eri »keskustoimistoa kansantajuis-tieteellisiä (University Extension) luennoita varten» (Lundissa, Tukholmassa, Göteborgissa ja Upsalassa), jotka pyynnöstä toimittavat luennoitsijoita ja kuvia eri paikkoihin visseillä ehdoilla. Heikko puoli kaikissa näissä on se, että suurin osa esitelmä on yksinäisiä, harvat sarjaluentoja.²

Kun katselee, mille kannalle Venäjä on asettunut kansanopistoaatteen suhteen, täytyy ihmetellä valtion

¹ Nyström on kirjastaan »Socialismens omöjlighet» tunnettu sosialismin vastustajaksi.

² Vert. prof. Hamdorffin kirj. Archiv f. Volkswohlfart, 1909, sivv. 408—412 (prof. H. kirjoitti jo »Arbeiterfreund»issä v. 1896 Tukholman työväenopistosta).

välinpitämättömyyttä tahi oikeammin nurjamielisyyttä tässä suhteessa — vaikka kyllä m. m. on olemassa n. s. ministeristö »kansansivistystä varten» —: kielletään näet semmoisiakin luennoita kuin »keuhkotaudista», »lasten ravitsemisesta», Nietzschestä ja Schopenhauerista — koska nämä muka olivat jumalaa ja tsaaria vastaan! Mutta toiselta puolen ei voi olla ihailematta tämän erinomaisen lahjakkaan kansan työläispiirien suunnatonta tiedonhalua. Moskovan kansanopistossa kävi v. 1907 noin 100,000 ihmistä, suurimmaksi osaksi työläisiä! ¹

Ensimmäinen yritys University Extension-aatteen istuttamiseksi venäläiseen maaperään tehtiin v. 1895 Kasanissa.² Mutta jo kurssien korkea hinta (2 ruplaa joka sarjasta) esti niitä saamasta mainittavasti kuuli-joita kansan pohjakerroksista. Samaa on nähtävästi sanottava myöskin Odessan kurseista, jotka samana vuonna alkoivat ja joiden osanottajista $\frac{2}{3}$ oli Venäjän erittäin tiedon- ja edistyksenhaluisia naisia.³ Mutta sittemmin on, kuten jo on huomautettu, varsinainen kansakin erinomaisella tiedonhalulla ottanut osaa kurseihin kaikkialla; — mahtavimman sysäyksen tähän suuntaan antoivat nähtävästi 1905 vuoden vallankumous ja samana vuonna tapahtunut sensuurin poistaminen sen vanhassa muodossa.⁴ Ja turhaan koetta-

¹ Ks. Dokum. d. Fortschr. I, siv. 457 seur; vert. II, siv. 507.

² Schweizerische Blätter f. Wirtsch. u. Socialpol., 1895, siv. 520.

³ Ks. Schultze, Volkshochschulen, siv. 298 seur.

⁴ Vert. yleensä sivistyksen kohoamisesta Venäjällä: Sozial-Monatsh., 1910, siv. 57 seur.

vat mustat voimat tukehuttaa kansan yhä kasvavaa tiedonhalua, — sitä todistaa muun muassa se seikka, että v. 1908 pidettiin Pietarissa ensimmäinen kansanopistojen edustajain kokous, johon oli saapunut — 450 edustajaa, niiden joukossa monta köyhälistön edustajaa sivistysseuroista ja ammattiyhdistyksistä.

Ja vaikeaksi se käypi muuallakin! Kansanopisto-
aate on tunkeutunut Egyptiin, Intiaan, Japaniin ja
Austraaliaan — kaikkialle, missä kansat ovat heränneet
itsetietoisuuteen ja valtiollisen vapauden kaipuuseen.

Kansansivistyksen juuret ulottuvat syvälle kansan-
valtaisuuden maaperään. Ja ajattelevat kirkonmiehet-
kin, kuten kardinaali Lavigerie, jonka jalot kasvojen-
piirteet suuren mestarin maalaamina ovat nähtävinä
Pariisin Luxembourg-kokoelmassa, ovat ennustaneet
kansanvaltaisuuden voittoa vanhoissakin monarkioissa.
»Kansanvaltainen valtio perustuu siihen väitteeseen,
että jokainen täyskasvuinen kansalainen on oikeutettu
lausumaan arvostelunsa kaikista julkisessa elämässä
esiintyvistä olosuhteista. Tämä oikeus on olemassa,
yhden tekevä, onko kansalaisella, joka äänensä antaa,
myöskin kyky lausua oikea arvostelu. Ääniä ei punnita,
ne vain lasketaan. Mutta selvää on, että kansanvaltai-
sessa valtiossa valistuksen mahdollisimman suuri syven-
täminen, ja sen ulottaminen mahdollisimman laajoihin
kansankerroksiin ei voi olla muuta kuin edullista. Sillä
jos kohta yksilön itsemääräämisen kannalta täytyy
myöntää jokaiselle arvostelulle, kypsymättömimmälle
ja väärimmällekin, oikeutensa, niin on kuitenkin toi-

vottava, että, mikäli se yleensä on saavutettavissa, annetaan niin monta hyvin harkittua ja oikeata arvoastelua kuin suinkin on mahdollista». ¹

»Kaikissa maissa on täydellinen kansanvaltaisuuden voitto ainoastaan ajan kysymys. Tämä kysymys herättää heti toisen: tahdotteko valistuneen vai tietämättömän kansanvallan? Meidän harrastuksemme ja ajatuksemme ovat perintöä Ranskan vallankumouksesta.» »Valistunut kansa», lausui v. 1793 kuuluisa Daunou, »ei se, jossa on muutamia miehiä, mainioita suurista luonnonlahjoistaan, syvistä tiedoistaan, vaan se, jossa valistus on sopusuhtaisesti levinnyt, siveellinen sävy yleensä puhtaampi ja kaikkien älyisyyden välikappaleet hyvin kehittyneet. Älkää uskoko, että pieni joukko loistavia valoja voi toimittaa paljon kansallisen järjen ja valtion onneksi: täytyy valaista kaikki kohdat sen pinnalla!» ²

Joka tahtoo kansanvaltaisuutta, hänen täytyy myös puolustaa kansan valistuttamista mitä laajimmassa määrässä. Sillä koko valistustoini ei ole muuta kuin, kuten tunnettu prof. A. Menger sanoo, »pitkän historiallisen kehityksen pätekeivi»; se johtuu luonnollisesti »yhteiskunnan jatkuvasta kansanvaltaistumisesta yleisen oppivelvollisuuden, yleisen asevelvollisuuden ja yleisen äänioikeuden kautta».

»Jos työväki tahtoo vapautua, tulee sen ensin vapautua tietämättömyydestään», on Belgian parainman kansanopiston »Foyer intellectuel»in lempilause. Ja

¹ Prof. Reichel aikakauslehdessä Schweizerische Blätter für Wirtschafts- u. Socialpolitik, Jgg III, siv. 331.

² Adolf Hedin, Om arbetarehögskolornas nödvändighet (1890), sivv. 8—10.

työväki tahtoo, se tahtoo sitä oikein sydämensä pohjasta. Sen tiedonhalun elävyydestä on olemassa suunnattoman paljon aivan liikuttavia todistuksia, todistuksia myöskin köyhän uhraavaisuudesta kansanvalistuksen hyväksi. Prof. Reyer, Itävallan kansanvalistustyön tuki ja pylväs, kertoo,¹ mitenkä eräs nuori köyhä tyttö, joka elätti itsensä ja isänsä pienellä toimella, uhraasi sunnuntainsa ilmaiseksi kansanvalistuksen palvelukseen. Kun Reyer vihdoin tarjosi hänelle suhteellisesti pienen korvauksen, 100 Smk vuodessa, kieltäytyi hän vastaanottamasta sitä: »sallikaa meidänkin, köyhän väestön, iloita uhrauksesta». »Ja minä», lisäsi R., »otin vastaan pienen tytön suuren lahjan kunnioituksen tuntein. Ei yksikään rikkaista kansalaisista ole niin paljon tehnyt, ja aivan varmaan harvat ovat niin suurella ilolla antaneet.» Ja eräs Oldhamin puuvillakehräämön työläinen kirjoittaa: »En jätä yhtäkään esitelmää kuulematta. Alusta saakka tähän asti olen melkein joka päivä ollut Oldhamin kirjastossa. Lukemiseen siellä uhraan vapaat sunnuntait ja joka illan kl. 8—¹/₂10. Kolme kertaa olen mennyt Manchesteriin (noin Suomen peninkulman päässä Oldhamista) jalkaisin hakemaan sen kirjastosta kirjoja, joita ei ollut Oldhamissa. En ole katunut näitä matkoja, vaikka olenkin ollut väsynyt ja lannistunut tehtyäni kovan päivätyön tehtaassa. En olisi ennen milloinkaan luullut, että voisin rakastaa tietoja niin suuresti — — —».² Ja varsinkin poljetun venäläisen köyhälistön keskuudesta astuu esille monta tiedon sankaria, ylimystön ylellisyy-

¹ Reyer, Fortschr. der volksthümlichen Bibl., siv. 86.

² Schultze, Volkshochschulen, siv. 77.

den ja joutilaisuuden keskellä. »Tuossa on nahkuri, 32 vuoden vanha, itseoppinut, lujatahtoinen jättiläinen; hän on säästänyt hiukan rahaa ja tullut Moskovaan sivistystä hakemaan . . . Hänen vieressään 23-vuotias talonpoikaistyttö, joka on käynyt käsityöläiskoulun ja on käsityöopettajana korkeammassa kansakoulussa: hento olento, joka kokonaan elää tiedonhalussa; koulu on hänestä pyhä paikka, oppi samaa kuin rukous . . . Lisäksi 18-vuotias työmies suuresta teekaupasta, puhuja, ihanteellinen henki — hän väittää, että ainoastaan tiedemiehet voivat viedä maailmaa eteenpäin . . . siinä on vihdoin kaksi ystävää, 38- ja 40-vuotiaita, joista toinen on naimisissa. Kovat kohtalon iskut ovat aikaisin tehneet heidät vanhoiksi, he ovat jo harmaapäitä. Pitkän työpäivän jälkeen täytyy heidän joka ilta matkustaa Lublinon rautatienasemalta Moskovaan. Mutta he tekevät sen mielellään rakkaan koulun takia . . .»¹

Kuka voi liikutuksetta lukea tällaisia kertomuksia kansan ylen mahtavasta tiedonhalusta. Ne ennustavat hyvää ihmiskunnan tulevaisuudelle, jähka se joutuu syvien rivien käsiin. Eikö prof. Rein ole oikeassa sanoessaan, että sivistyksen kauneimpienkin kukkasien kieltäminen kansojen syviltä riveiltä osoittaa inhimillisyyden puutetta! Miten kauniisti lausuikaan jo 13:nneen vuosisadan keskivaiheilla hohentauffilainen keisari Friedrich II² lahjoittaessaan Bolognan yliopistolle, Euroopan ensimmäiselle, useampia noita siihen aikaan, ennen Gutenbergiä, erittäin kallisarvoisia käsinkirjoitettuja kirjoja: »Emme ole tuhlanneet ainoatakaan sääs-

¹ Toht. Kritschevskyn kirj. Dokum. d. Fortschr. I, siv. 461.

² Ks. Reich, Volksthümliche Universitätsbewegung, siv. 4.

tettyä hetkeä joutilaisuuteen, vaan käytimme sitä ilolla kelvollisten teosten lukemiseen, jotta sielu valaistuisi ja vahvistuisi tieteen kautta, jonka puutteessa ei ihmisen elämällä olisi suuntaa eikä vapautta. Sentakia olemme me ensin käännättäneet itsellemme nuo teokset; mutta koska tieteitten jalo omistaminen ei vähene niiden levittämisestä ja muille jakamisesta eikä siten häviää, vaan kasvaa sitä pysyväisemmäksi ja hedelmällisemmäksi, mitä enemmän niitä muille jakaa ja antaa, niin emme tahdo kätkeä näitä viisaan työn hedelmiä emmekä pidä omaa omistustamme iloa tuottavana, ennenkuin olemme suoneet muidenkin nauttia näin suurta etua.»

Kansan pohjakerrokset ovat sivistettävät niin laajalti kuin suinkin mahdollista on. Ja se tapahtuu etupäässä kirjastojen ja kansanopistojen kautta. Mutta se aika ei ole kaukana — se on päinvastoin osaksi jo nähtävissä monessa Amerikan kirjastossa, Lontoon Peoples Palace'ssa ja Wienin Volksheim'issä —, jolloin syvien rivien valistaminen kaikissa — myös taiteellisessa — suhteissa on keskitetty yhteen ainoaan paikkakunnalliseen keskusta, josta häikäisevä tieteen valo leviää jokaiseen sopukkaan. Se on tulevaisuuden suuri, mahtava kansan kasvatus- ja valistuslaitos!

Suuri sosiaalidemokraattinenkin maailmanliike, jonka käsissä on tulevaisuudessa koko yhteiskunta, on oivaltanut, aina Lassallen ja Liebknechtin ajoista asti, että valistus on voimaa: »me harrastamme työväen sivistystä voimaperäisemmin kuin ennen, koska me viime vuosina yhä tuskallisemmin olemme tunteneet, että puolueen laajentumista ei riittävästi vastaa sen kehitys syvyyttä kohti», ja koska »sivistymätön joukko

helpommin on harhaan vietävissä». ¹ Jo porvarillinen työväenystävä prof. F. Alb. Lange piti aivan luonnollisena, että työväen valtiollinen ja ammatillinen toiminta on etusijaan asetettava, mutta yhä enemmän on järjestynytkin työväestö itse ruvennut oivaltamaan, että työväen sivistyttäminen on ylen tärkeä asia sen vapautustaistelussakin. Ja sentähden, jos eivät sen omat voimat riitä aikaansaamaan kelvollisia sivistys- ja valistuslaitoksia tahi jos nämä omat laitokset ovat riittämättömät, sen sula velvollisuus on käyttää kaikkia ilmeisen puolueellisuuden ulkopuolella olevia sivistyslaitoksia hyväksensä. Ja puolueellisuuskaan luennoissa ei tavallisesti ole suuremmaksi haitaksi nykyaikana, vaan kiihottaa yleensä ainoastaan suurempaan miettimiseen ja henkiseen työhön. ²

Mutta jos sivistys on mahtava puolustuskeino köyhälistön vapautustaistelussa sortoa vastaan, niin on se myöskin yhtä mahtava ase kansallisuuden säilyttämisessä, taistelussa suurempaa ja ulkonaisesti mahtavampaa kansakuntaa vastaan, joka tahtoo pienempää sortaa. Tästä huomautettiin jo ylempänä, kun viitattiin Siebenbürgeniin, Japaniin y. m. Ja kun Ranska oli maksanut miljardeja suuresta sodasta saksalaisia vastaan, huomautti sittenkin Gambetta, että kansansivistykseltä, joka on kansan paras turva, ei saa säästää varoja. Silloin ei saa puhua säästäväisyydestä; sillä siinä on »kysymys koko kansanhengen vapautumisesta».

¹ Heinr. Schulz'in, sos.-dem. puolueen sivistysvaliokunnan esimiehen, lausunto Nürnbergin puoluepäivillä 1908: ks. pöytäk. siv. 218.

² Ks. etenkin Schneiderin kirj. »puoluekoulusta» Neue Zeit'issä, XXVII, 2, siv. 697 (1909).

Ja kuitenkin oli John Bright täydelleen oikeassa lausussaan: »Yleissivistys on kansan halvin, helpoin puolustuslaitos.» »Aristoteles orjien ja banausien keskuudessa oli mahtava ilmiö, mutta ei hän voinut estää kokonaisen kulttuurin häviämistä ihmiskunnan keskuudesta.»
